

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk University Journal of Faculty of Letters
Sayı / Number 64, Haziran / June 2020, 369-398

KÜRESELLEŞMENİN KİMLİKSİZ KİMLİKLERİ*

Globalization's Identities without Identity

(Makale Geliş Tarihi: 23.03.2020 / Kabul Tarihi: 14.05.2020)

Melek ERYENTÜ**

Öz

Sosyoloji literatürünün son yıllarda ki önemli kavramlarından biri küreselleşme bir diğeri de kimlik kavramıdır. Bu literatür içerisinde küreselleşmenin ve kimliğin ne olduğu, tarihsel arka planında neler olduğu ve günümüzde nasıl bir seyir izlediği farklı düşünce grupları tarafından tartışılmaktadır. Küreselleşme kavramı, uzun bir süredir dünyada ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal olayları ifade etmek için kullanılmaktadır. Küreselleşme sınırların belirsizleşmesiyle beraber sermaye hareketlerinin daha serbest hareket ettiği bir süreci ifade etmektedir. 1990'lı yılların başında hızını artıran, siyasi alanda Sovyetler Birliğinin dağılması, teknolojik alanda iletişim ve bilişim teknolojilerinin gelişmesi olarak kendini gösteren küreselleşme, kimlik üzerinde derin etkiler bırakmaktadır. Bununla beraber küreselleşme toplumsal yaşamda zamansal ve mekânsal ilkelerin istikrarsızlaştığı bir zemine yol açmaktadır. Hiçbir zaman sabit bir alan ve insan topluluğu sınırları içinde işlemeyen, her zaman sınırları aşan küreselleşmenin bu karakteri,

* Bu çalışma 2015 yılında tamamlanan “Küreselleşme Sürecinde Kimliksizlik” isimli yüksek lisans tezinin kısaltılmış ve gözden geçirilmiş halidir.

** Arş. Gör., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, *Research Assistant, Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Science and Literature, Department of Sociology, meryentu@erzincan.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0298-4096>.*

kriz ve bunalımlara yani kimliksizliğe yol açmaktadır. Bu yüzden günümüzde kimlikler, belirsizlik tarafından belirlenmiş duygulara ve parçalanmış kimliklere karşılık gelmektedir. Bu bağlamda çalışmamız, kimlik kavramını küreselleşme boyutunda zaman-mekân sıkışması perspektifinden ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kimlik, Kimliksizlik, Zaman-mekân sıkışması

Abstract

One of the important concepts of sociology literature in recent years is globalization and the other one is identity concept. The significance of globalization and identity concept, what has happened in their historical background, how it fluctuates nowadays and in which paths do they follow; are handled by different opinion groups in this literature. Globalization concept is being used as a tool of data evaluation in economic, social, cultural and political situations throughout the world for a long time. Based on the widespread definition of globalization, it refers to the process of abolishment of all types of challenges in front of capital movements through an increase in indistinctness of boundaries. Globalization, which has accelerated in the early 1990s and shows itself in political ground in the disintegration of Soviet Union as in technology grounds in the development of information and communication technologies, is impressing identity to a large extent and leaving deep impacts on it. In addition to it, globalization is causing destabilization of temporal and spatial principles in communal living. Globalization never works with a constant area and stable human community, it always exceeds the limits and this feature of globalization causes crises and depression in other words; disidentification. Therefore, identity corresponds to the emotions which are determined by uncertainty and the broken identities at the present time. Thus, this study approaches the identity concept through time-space compression perspective.

Keywords: Globalization, Identity, Disidentification, Time-space compression

1. GİRİŞ

Küreselleşme, özellikle son yıllarda adından sıkça bahsedilen ve üzerinde tartışılan, farklı yaklaşımları ve kutuplaşmaları da beraberinde getiren konuların başında gelmektedir. Bu nedenle herkes için kabul edilen kesin bir tanımı bulunmamaktadır. Bu kavramın anlam karmaşası, çok boyutluluğu başta olmak üzere köklü bir tarihi birikime sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Dünya genelinde hızlı bir değişim ve dönüşümün yaşandığı bir süreç olarak kabul edilen küreselleşme, ekonomiden siyasete, kültürden toplumsal yapıya pek çok alanı etkilemektedir. Kendi kurallarını kendi inşa eden bu süreç, etkilerini kimlik başta olmak üzere birçok alanda hissettirmektedir. Küreselleşme yaşamakta olduğumuz hızlı teknolojik, ekonomik, kültürel dönüşümler sayesinde somutlaşmaktadır. Algımızı da bir belirsizlik çemberi içine alan bu değişimin hızı kendisiyle birlikte toplumsal bir insanın imkânını ve bu insanın merkezine konan insani değerleri ortadan kaldırma endişesini beraberinde getirmekte, böyle bir durumda insanı geleceğin ne olacağıyla ilgili belirsizliğe sevk etmektedir. Çünkü küreselleşme zaman ve mekânı yok etmekte, sınırları ortadan kaldırmakta ve buna bağlı olarak bireylerde kimlik karmaşasına yol açmaktadır.

Kimlik konusu, içinde bulunduğumuz küreselleşme sürecinin önemli problemlerindedir. Özellikle son yıllarda, gerek dünya genelinde gerekse ülkemizde görülen ayrılıkçı talepler ve çatışma ortamı ağırlıklı olarak kimlik sebeplidir. Oldukça eskilere dayanan kimliğin bilinçli bir düzeyde ifade edilmesi modernitenin getirdiği ulus devlet sistemiyle gerçekleşmiştir. En kapsayıcı kimlik türü olan ulusal kimlik, farklılıkları aynı alanda eriterek homojen bir toplum yapısı oluşturma amacı taşımaktadır. Bu yüzden modernite akılcı ve rasyonel olmayı, bürokratik kültürü, bireysel kimlik taleplerini eşitlik, kardeşlik değerlerinin içinde eriterek, kişisel özelliklere etkide bulunmaktadır. Birey, her türlü farklılıklarını özelinde saklayarak, hukuksal ve kamusal alanda vatandaş kimliğine sahip olan bir özelliğe sahiptir. Bu dönemde birey, hak ve özgürlük taleplerini ancak sınıfsal bir zemine dayandırarak dile getirmiştir. Ancak 1960'lı yıllar da ise Batının içine girdiği bunalım, mevcut sistemden duyulan hoşnutsuzluk giderek artarak toplumsal eylemlere dönüşmüştür. Bu hareketler içinde barındırdığı kimlik, özerklik, farklılık gibi değerler itibarıyla modernizmin değerler bütününden ayrılmaya başlamıştır. Daha sonra ise küreselleşmenin artan hızıyla birlikte teknolojinin gelişmesine bağlı olarak, bireylerin kendi kimliklerini yeniden keşfetme çabasına girdikleri çok kimlikli bir dünya süreci ortaya çıkmıştır. Postmodern ifadelerle etkileşimin arttığı bu süreçte ortaya çıkan en büyük sorun ise, küresel değerlere karşı yerel kimliklerin daha ön plana çıkarılmasıyla kimliklerin karşılıklı tartışma içine girmiş olmasıdır. Bu sürecin en önemli nedenlerinden biri de; modernitenin evrensellik adı altında bazı kimlikleri hâkimiyet altına alarak baskı uygulaması, bunları öteki olarak sınıflandırmasıdır. Buna karşılık postmodernitenin bu ötekileştirme fikrine karşılık farklı kimlikleri yücelten bir anlayışla yaklaşması kimlik sorunlarını ve çatışmalarını ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde medya, ulaşım ve iletişim teknolojileri, sınırların ötesinde, sürekli olarak ağlar ve etkileşim noktalarıyla yaşamları etkilemeye devam etmektedir. İmajların, paranın, çevre sorunlarının, bilginin ve insanların gittikçe daha fazla sınırların ötesine aktığı bir dünya da kontrol edilemezlik durumuna bağlı olarak ortaya çıkan kimliksizlik olgusu daha fazla gündeme gelmektedir.

Çalışma da ilk olarak küreselleşme kavramının farklı tanımları açıklanacak daha sonra ise kimlik kavramının alt yapısı incelenerek, kimlik çeşitlerine yer verilecek ve bu kimlikler dönemselsel olarak sınıflandırılacaktır. Geleneksel-bireysel kimlik tanımlamaları yapılarak, kimliğin daha kuramsal hale geldiği modern dönemin kimlik anlayışı hatları ile belirlenecektir. Daha sonra ise evrensel, rasyonel, pozitivist değerler ve kimlikler yaratma amacı olan modernitenin içine girmiş olduğu krizler tartışılacaktır. Modernite de yaşanan krizler ya da gelişmeler doğrultusunda gelen son durum olarak postmodernizm ve postmodern kimlik anlayışı küreselleşme ve “zaman-mekân sıkışması” kavramı çerçevesinde ele alınarak günümüz kimlik sorunlarına veya kimlik karmaşasına değinilecektir.

1. Küreselleşme

Küreselleşme kavramı, İngilizce’de global (sphericization) karşılığında kullanılmakta olup, sözcük anlamı ile bir bütünleşme sürecini çağrıştırmaktadır (Kiper, 2004: s.19). Küreselleşme bugün sosyal bilimler literatüründe sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Küreselleşmenin niteliği, nedenleri ve sonuçlarının yanı sıra, küreselleşmenin çeşitli sosyal olgular üzerinde etkileri de uzun yıllardır tartışılan konular arasındadır. Küreselleşme bazen sadece ekonomik anlamda, dünya ülkelerinin birbirine yaklaşması olarak; bazen emperyalizmin yeni ismi olarak, bazen de sosyal ve kültürel değerlerin yaklaşması olarak ifade edilmektedir.

1960’lar da McLuhan, iletişim alanında yaşanan gelişmeleri ifade etmek için dünyanın elektronik “küresel bir köy” e dönüştüğünü dile getirmiştir, ancak bu fazla dikkate alınmamış ve kavram sadece iletişim çalışmalarında kullanılmıştır (Özyurt, 2012: s.22). Küreselleşme kavramı 1980’lerin ortalarına kadar akademi tarafından önemli bir kavram olarak kabul edilmemiştir. Kavramın kullanımı 1980’lerin ikinci yarısından sonra artış göstermiştir (Robertson, 1999: s.22). 1980’lerin başlarında küreselleşme, çağımızın anlamı ve değişiminin boyutlarını sistemli bir şekilde anlama girişimimizin bir uzantısı olarak adlandırılırken, 1980’lerin ikinci yarısında ise küreselleşme düşün, iş, medya ve diğer çevrelerde yaygın biçimde kullanılan bir kavram haline gelmiştir (Robertson, 1999: s.91). 1980’lerin başlarında bile küreselleşme çok nadir olarak akademik çevreler ve gündelik dilde kullanılan bir kavram olmuştur (Giddens, 2000: s.20). 1990’lar da ise, küreselleşme mutluluğun ya da mutsuzluğun ifadesine dönüşen moda bir deyim haline almıştır (Bauman, 1999: s.7 akt. Özyurt, 2012: s.22). Küreselleşme kavramı ilk olarak 1980’lerde kullanılıp ve 1990’larda kullanımı sürdürülse de anlattığı süreç aslında daha eskidir. Küreselleşme, yeryüzünün farklı yerlerindeki insanlar arasında gittikçe sıklaşan ilişkileri anlatmaktadır (Burke, 2014: s. 192). Aslında küreselleşme, uluslararası ilişkilerin evrimci gelişiminde yeni bir aşama, eskinin bitişi ya da yeninin başlangıcını belirten bir durum değildir; küreselleşme, modernitede yaşanan karışıklıkları küresellik sorununa dönüştürerek bu süreci devlet-toplum ilişkisine indirgeyen bir kopuştur (Keyman, 2000: s.27). Yani bir kavram olarak küreselleşme, bir taraftan dünyanın küçülmesi

diğer taraftan da dünya bilincinin artması demektir (Robertson, 1999: 21). Genel olarak küreselleşme, yirminci yüzyılın sonlarında dünya genelinde hizmetlerin, malların, paranın, bilgilerin, insanın ve kültürün karşılıklı akışının artması ve bunun sonucunda ortaya çıkan bir “süreç” tir (Atasoy, 2005: s.136). Kısaca küreselleşme son zamanlarda sosyal süreç içinde meydana gelen gelişmeleri ifade etmek için kullanılan bir kavramdır.

Son yıllarda dünya da yaşanan gelişmeleri tanımlamak için kullanılan küreselleşme, kimilerine göre bir mit ve çokuluslu şirketlerin kullandığı bir propaganda sloganı, kimilerine göre ulusal sınırları ortadan kaldıran bir süreç olarak adlandırılmaktadır. Hem dünyanın küçülmesini hem de bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesi, olarak da isimlendirilen küreselleşme, sınır ötesi iletişim ağları, insan hakları savunma organizasyonları, çevrecilik faaliyetleri, kadın hakları ve ya dünya barışı gibi konuları da ilişkilendirmek için kullanılmaktadır (Atasoy, 2005: s.128). Küreselleşme yaşadığımız dünyanın küresel bütün haline gelmeye başladığı bir algılama biçimi olarak da ifade edilebilir.

Mekânla ilgili mesafelerin azalması, yabancı doğrudan yatırımların artması, çok uluslu ya da ulus ötesi şirketlerin dünya siyasetini belirleyen aktörlerden biri haline gelmesi, sermayenin kolayca ülke sınırları dışına çıkabilmesi ve istediği yerde yoğunlaşabilmesi, ülkeler, sosyal gruplar, fertler arasında iletişim, etkileşim ve karşılıklı bağımlılığın artması ve sosyal, kültürel tek tipleşme sürecinin yaşanması da küreselleşme denince akla gelebilecek niteliklerdir (Koçdemir, 2002: s.148). Bu tanımdan hareketle küreselleşme, dünyadaki insanların birbirleriyle kurdukları sosyal ilişkilerin ve birbirleriyle bağımlılıklarının çoğalmasına yol açan bir süreçtir (Giddens, 2005: s. 51). Yani küreselleşme denilince akla gelen, dünya çapında bağımlılıklar ağının yayılması, ekonomi, siyaset ve kültürde iç içe geçme; sermaye ve bilginin dünya çapında dolaşımı olmaktadır (Kaplan, 2013: s. 26). Tüm bu tanımlardan hareketle, küreselleşme dünya üzerinde ilişkilerin yoğunlaştığı, insanların birbirine olan bağımlılıklarının arttığı ve tüm alanlar da tek tipleşmenin yaşandığı bir süreç olarak tanımlamak mümkündür.

Zenginlik, teknoloji ve iktidar ilişkilerinin yol açtığı küreselleşme ve enformasyonelleşme dünyayı dönüştürmektedir (Castells, 2006: s.97). Dünya süreci olarak tanımlanan küreselleşme, Giddens’a göre uzak yerleri birbirine bağlayan ve yerel oluşumların da millerce ötede ki olaylarla biçimlendirilmesi ya da dünya çapında ki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasıdır. Bu ilişkilerin yoğunlaşması modernliğin sonucu olarak ortaya çıkan zaman-mekân ayrışmasının yayılmasının sonucudur ve böylece insanların ve toplumların ilişkileri küresel ölçekte gerçeklik kazanmaktadır (Özyurt, 2012: s.22). Bu gerçeklik internet aracılığıyla sağlanmaktadır (Giddens, 2005: s.53). Kitle iletişim araçlarıyla özellikle de internet aracılığıyla dünyanın farklı yerleriyle iletişim kurularak zaman ve mekân anlam kaybına uğratılmaktadır. Ayrıca küreselleşme kimileri için değişim ve dönüşümü ifade etmekten; kimileri içinse Batılılaşmanın ya da Amerikalılaşmanın dikte edilmesi olarak ifade edilmektedir.

David Harvey ise küreselleşmeyi “zaman-mekân sıkışması” olarak tanımlamakta ve bu sıkışma sonucunda, insanların dünyaya bakış açılarında çok fazla değişikliklerin meydana geldiğini ifade etmektedir. Harvey’e göre sıkışma, hayat hızının artışı ifade etmektedir. Mekânı kat etmenin aldığı zaman 1500’lerden 1960’lara kadar 70 kat küçülmüştür; 1500-1840 arası atlı arabalar ve yelkenli gemilerle saatte en fazla 16 kilometre mesafe kat edilmekteydi, 1850-1930 arası buharlı lokomotifler saatte ortalama 100 kilometre, buharlı gemiler ise saatte 60 kilometre hız yapabiliyordu, 1950’ler de pervaneli uçaklar saatte 160-640 kilometre ve 1960’lar da jet yolcu uçakları saatte 800- 1100 kilometre hız yapabilmekteydi (Harvey, 2012: s.271). Harvey’in küreselleştirme tanımlamasında öne çıkan nokta, zamanın kısılması ve mekânın küçülerek tek bir yer haline gelmesidir. Ayrıca Harvey, zaman-mekân sıkışmasını kapitalizmde ki aşırı birikim ile ilişkilendirir, böyle bir durumun 19. Yüzyılda gerçekleştiğini zaman içinde sıkışan sermaye akımlarının mekânsal düzenleme ile yeniden akışkanlık kazandıklarını belirtir. Demiryolları-kanallar-gemiler-telgraf aracılığı ile mekân düzenlenmekte yani bunlar zaman-mekân üzerinde egemen olmaktadır (Aslanoğlu, 2000: s.144). Morley ve Robins, David Harvey’in “zaman-mekân sıkışması” ifadesine ek olarak bu sıkışma sonucunda küreselleşmeyi “anlık ve derinliği olmayan bir dünyanın yaratılması” olarak tanımlamaktadırlar. Yani bu dünya aslında iletişim alanında yaşanan gelişmeler sonucunda dünya üzerinde ki sınırların belirsizleştiği mekânların sabitliklerini kaybettiği ve tüm mekânların akış halinde olduğu ya da mekânsızlığın ortaya çıktığı dünyadır (Morley ve Robins, 2011: s.175). Küreselleşmenin ve kitle iletişim araçlarının gelişip yayılmasıyla her şeyin dönüşüme uğraması gibi zaman ve mekân kavramları da anlam kaybına uğramaktadır. Az zamanda birçok yerde bulunabilen insanlar için dünya sabitliğini kaybetmektedir.

Küreselleşme demek, dünya meselelerinin belirsizleşmesi, olayların kontrolden çıkıp kendi başına buyruk bir duruma gelmesi demektir. Bireylerin sorumluluk üstlenmediği, kontrolü alamadığı, plansız, akışkan, dengesiz bir olgudur (Tüzün, 2013: s. 64). Küreselleşme, tüm dünyayı kapsayan, giderek akışkan hale gelen insanların, nesnelere, yerlerin ve bilginin ve bunların akışlarını sınırlandıran ya da hızlandıran yapıların çok yönlü akışları olarak tanımlanmaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2013: s.226). Küreselleşme mevcut bir durumdur ancak son zamanlarda çok daha fazla yoğunlaşarak gerçekleşebileceği değişim her yerde hızlanmaktadır (Larain, 1995: s.207). Bu nedenle Harvey ve Morley-Robins’in tanımlarından yola çıkarak küreselleşmeyi, başta iletişim ve ulaşım olmak üzere etkileşim biçimlerinin, coğrafi sınırların silinmesine yol açacak şekilde yayılması ve böylece zaman ve mekânın dünyasallaşması buna bağlı olarak da hem bireylerin hem de bireylerin değerlerinin, yaşamlarının, zamanlarının ve mekânlarının silikleştiği bir süreç olarak da tanımlayabiliriz.

Bugün her şeyi etkileyen asıl konu; bütün dünyayı etkisi altına alan kapitalizmin sebep olduğu ekolojik ve sosyo-kültürel zararların millet aşırı yani küresel düzlemde artık kontrol edilemeyecek olmasıdır (Habermas, 2008: s.21). Bu yüzden

Beck küreselliği ulussuzlaşma olarak tanımlamaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2013: s.229). Son yıllarda kitle iletişim araçları özellikle internet ve ulaşım araçlarının gelişmesiyle birlikte insanların ve tüketim nesnelere dünyanın bir yerinden başka bir yerine taşınması çok kolay hale gelmiştir. Sağlanan bu kolaylık ile sınırlar ortadan kalkarak, ulus devletler egemenliklerini korumakta zorlanmış sonuç olarak da dünya merkezleşmiştir.

2. Kimliğin Tanımı

Sosyopsişik bir olgu olan kimlik, birey (özne) den söz ederken kişilik ve benlik kavramları yanında onu ifade etmek ve tanımak için kullanılan bir kavramdır. Kimlik, toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan niteliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü veya bireyin kendisi olduğunu ispat eden göstergeler, ben kimim sorusuna verdiği cevaplardır (Aydoğdu, 2004: s.117). Sancılı bir kavram olan kimlik sosyal bilim dünyasında farklı çözümlerinin araştırma nesnesi olmuştur. İnsan dünyasını anlamının bir bilimi olarak sosyoloji de kimlik, merkezi bir konu olarak önemini korumaktadır (Aka, 2010: s.23).

İnsanın kim olduğu gibi benlik bilinci hakkında düşünmesi yeni bir durum değil, tarihsel olarak uzun bir geçmişe sahiptir (Aka, 2010: s.21). Bu yüzden kimlik kavramının çalışma alanı oldukça geniştir. Çünkü kimlik toplumsalın her noktasıyla derinden ilişkilidir (Aka, 2010: s.24). 19. Yüzyılda disiplin olarak Batı'da ortaya çıkmalarının sonucunda sosyal bilimlerde kimlik konusu, gittikçe daha çok işlenen bir konunun halini almıştır (Anık, 2012: s.19). Psikolojide kimlik, benlik ve kişilik kavramlarıyla ele alınmaktadır. Psikolojiye göre kimlik, bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici göstergelerdir. Sosyolojide ise kimlik, toplumsal cinsiyet ve sınıf belirlemelerinde kullanılan bir kavram olup bireyin sosyal durumunu ifade etmektedir (Aydoğdu, 2004: s.117). Psikolojide kimlik benlik olarak tanımlanmaktadır. Benlik kavramı bireyin kim olduğunu tarif etmekte ve bireyin diğerleriyle ilişkisi içinde şekil alırken, ötekilerle olan ilişkilerimiz ve ötekilerin davranışlarımıza verdiği geri bildirimler doğrultusunda biçimlenmektedir (Karaduman, 2010: s.2886). Kimlik kavramı da insanlığın var oluşu kadar eski bir geçmişe dayanmaktadır ancak modernleşme ile beraber tanımlanmaya başlamıştır. Bu kapsamda da her bilim alanı kendi çerçevesinde kimlik için tanımlamalar yapmakta sonuç olarak da kimliğin sabit bir tanımı ortaya çıkmamaktadır.

Kimlik, seçtiğimiz, istediğimiz ya da rıza gösterdiğimiz şeylerden çok nasıl tanındığımız ve ne olduğumuzdur (Connoly: 1991: s.92). Kimlik, özne olmamızla, bedensel duyularımızla, beden imajımızla, anılarımızla, değer yargılarımızla, yaşadıklarımızla, amaçlarımızla ve sözle olduğu kadar ait olduğumuz cinsiyet, ulus, yaş, statü, kültür vb. gibi toplumsal konumuzla ve başkalarının bize ne gözle baktığına ilişkin inançlarımızla şekillenmektedir (Aydoğdu, 2004: s.127). Kimlik, bazı insanlarla nelerimizin ortak olduğunu ve bizi başkalarından neyin farklılaştırdığına ilişkin

belirtilerdir (Karaduman, 2010: s.2887). Bu yüzden kimlik kişinin hem kendini tanıma hem de ötekini tanımlama aracıdır (Anık, 2012: s.9). Bu sebeple de kimlik, hem varlık için hem de tanınmak için ötekinin farklılığına bağımlıdır (Connoly, 1991: s.214).

Ötekilik ise asgari bir benzerlik gerektirir, çünkü bu benzerlik, farklılaşırken kendini tanımak, onda kendini bulmak için zorunludur. Öteki bizim koruyucu duvarlarımızdır; eğer o yok olursa koordinatlarımız parçalanır. “Öteki”, “biz” e karşıt olmak zorunda olduğundan, bizin yüceltilmesi onun alçaltılmasını içermektedir (Karaduman, 2010: s.2889). Bu açıdan bakıldığında öteki “biz”in eksik halini yansıtmaktadır ve ancak bu şartla kabul görmektedir. Öteki bu şekilde tanımlanırken kendinden küçümseyici bir durum haline de gelmektedir (Özben, 2011: s.65). Kimliğimizi tanımlarken belirttiğimiz özellikler hem bizi açıklarken hem de kimlerden olmadığımızı ya da kimlerle karşı olduğumuzu da ortaya çıkarmaktadır (Güvenç, 1994: s.3). Bu yüzden kimlik içermenin olduğu kadar dışlamanın gruplar açısından tanımlayan şey, araya konulmuş olan sınırdır (Morley ve Robins, 2011: s.74). “Öteki” algısı, dinsel, etnik farklılıklar, ekonomik ayrımlar, cinsiyet, aile geleneği gibi konumlandırmalar kimliklerin oluşumunda fazlasıyla etkilidir (Karaduman, 2010: s.2888). Kimlik var olmak için farklılığa ihtiyaç duymaktadır ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı ötekiliğe dönüştürmektedir (Connoly, 1991: s.93). Kimlik insanın sosyal ve bireysel özelliklerinden oluşmaktadır ancak birey kendini tanımladığında ne olmadığını da belirtmektedir. Bu sebeple de kendini yani kimliğini tanımlamak için ötekinin varlığı zorunlu hale gelmektedir.

Küreselleşme çok boyutlu bir süreçtir ancak önemli olan iki noktası bulunmaktadır. Bunlardan ilki, modernite sorununun küreselleşme sorununa dönüşmesi, ikincisi ise bu dönüşmenin istikrarlı şekilde ilerlemesiyle ortaya çıkan “ben” üretimi ve yeniden üretimdir. Yani bu süreç hem “ben”i hem de “öteki”ni belirleyerek kimlik ve farklılık arasında bir kopuş biçimi açığa çıkarmıştır. Bu anlamda küreselleşme, bir yandan evrensellik iddiası diğer yandan farklılığın kimlik içinde çözülmesiyle özne konumlarından ve farklı mekânlardan ayrılan bir anlama gelmektedir (Keyman, 2000: 27). Güçlü bir kimlik, farklılıkları doğası itibariyle kötü, akıldışı, tehlikeli yani öteki olarak kurmaya çalışmaktadır. Buradaki amaç, kendi doğası itibariyle tutarlı, iyi ve rasyonel olarak kendini güvenceye almak ve meşruluk kazandığında kesinliğini ve insanları kolektif eyleme geçirme gücünü çözecek olan ötekinden kendini korumaktır. Böylece oluşturan ötekiler grubu artık güçlü kimliğin doğruluğu için hem çok önemli hem de tehditkâr hâle gelmektedir. Tehdit yalnızca ötekinin doğru kimliği yenmek ya da yaralamak amacıyla yapabileceği eylemlerden değil; onun öteki olarak var olma tarzının görünürlüğünden de kaynaklanmaktadır (Connoly, 1991: s.94). Yani kendi doğruluğu içinde kimliği güven altına alan pratik, ötekiliğin bastırılmasını içermektedir (Connoly, 1991: s.95).

Küresel üretim ilişkileri, yalnızca maddi formları yani ürünlerin serbest dolaşımı etkilemekle kalmaz, aynı zamanda etik ve estetik değerleri, düşünce biçimlerini ve kimlik görünümünü de etkilemektedir (Kaplan, 2013: s.15). Bu etkileşim sonucunda ise kimlik sorunu ortaya çıkmaktadır.

Kimlik sorununun temelinde postmodernite, modernite, küreselleşme ve yenedünya düzeni gibi modellerin ve yaklaşımların yol açtığı problemler bulunmaktadır (Aydoğdu, 2004: s.129). Kimlik sorunu, kültürel ve politik düzeyde ele alındığında Fransız Devrimi öncesindeki ve sonrasındaki olaylardan kaynaklanmaktadır. Bu olaylar arasında endüstrileşme, milliyetçilik, kolonizasyon, kozmopolitizm gibi olgular önemli bir yer tutmaktadır. Kimlik problemi bu süreçler içinde oluşarak iki tarihsel düşünce akımıyla bağlantılı görülmektedir. Bunlardan birincisi, evrensel olana özlem, tek biçimli bir toplum organizasyonu, standart bir dünya yaratma yönünde gelişen evrenselci akımdır. Bu süreç bir bakıma, batılılaşma olarak kabul edilmektedir çünkü bu sürecin temel hedefleri serbest piyasa ekonomisi ve batı tipi demokrasidir. İkincisi, farklılaşma, küçük gruplar oluşturma yönünde gelişen farklıcı akımdır. Bu akım, kozmopolitizme karşı milliyetçilik, merkeziyetçiliğe karşı bölgecilik, kitle kültürüne karşı özgül kültür, kolonizasyona karşı bağımsızlık talepleri şeklinde ortaya çıkabilmektedir (Bilgin, 1994: s.11).

Kimlik ve kimlik arayışı öznenin ya da bireyin varlık sebeplerinden biridir. Bu arayış zaman, mekân ve var olma deneyimleriyle gelişmektedir. Bu gelişim sürecinde kimlik, ya maskesiz, açık, uyumlu, dışa dönük olur ya da kapalı, maskeli, uyumsuz, içe dönük olmaktadır. Maskeli kimlik, sağlıklı bir kimlik olmayıp çözülmeye ve bunalıma açık, sorunlu olan bir kimliktir, aynı zamanda yozlaşmış bir toplumun ve kültüründe habercisidir (Aydoğdu, 2004: s.129). Tarihsel süreç içinde toplumsal yapılanmaların geçirdiği her değişime göre kimlik de farklı gelişmeler göstermiştir. Toplumlar karmaşıklaştıkça ve değişip geliştikçe kimlik kavramını anlamlandırma şekilleri de değişmiştir. Geleneksel dönemde, kimlik ait olunan klan, soy, aile gibi gruplarla ifade edilirken; modernizmle beraber birey önemli hale gelmiş ve modern toplumlarda kimlik hareketli ve çoklu bir yapıya dönüşmüştür (Möngü, 2013: s.33). Çok kültürlülüğe ve farklılıkların bir arada olmasına olanak sağlayan 21.yy dünyasında bireylerin kendilerini nasıl ifade ettikleri önemli bir konudur. Günümüzde zaman ve mekân algısının değişmesiyle aidiyet ilişkileri ve kimlik temsilleri de değişime uğramaktadır (Kaplan, 2013: s.15). Bu süreçte öznelere kimlikleri çoğullaşmakta, dağılmakta kimi yerde çakışırken, birçok yerde de farklılaşmaktadır (Laclau, 2012: s.11). Yani kimlik algısı, “zamansal–mekânsal” ve “öteki” ne bağlı olarak değişmektedir. Zamansal–mekânsal farklılıklar, bireyin doğdukları dönemin koşulları, yaşadıkları çevrenin kimlik üzerinde etkide bulunmasıdır (Anık, 2012: s.9-10). Dolayısıyla kimliklerin inşası sabit olmayıp yaşanan zaman ve mekâna göre değişmekte, kimliğe farklı anlamlar yüklenmektedir.

İnsanın var olmasıyla birlikte ortaya çıkan kimlik olgusu, özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra sosyal bilimlerde giderek popüler hale gelmiş ve birçok

tartışmanın odak noktası haline gelmiştir (Anık, 2012: s.10). Daha sonra kimlik politikaları yeni dönemin siyasal çekim merkezi olmaya başlamıştır (Laclau, 2012: 9). Yükselen kavramlardan biri olan kimlik kavramı, günümüzde özellikle cinsiyet, din, göç, etnisite ve milliyetçilik araştırmalarında vazgeçilmeyen bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır (Karaduman, 2010: s.2886). 1960'ların sonlarından itibaren post-modern söylemlerle birlikte topluluk merkezli çoğul aidiyetlerin yerini günümüzde birey merkezli kimliklere terk etmesi, modern dönemde yaygın olan tekbiçimci anlayışlara yapılan eleştiriler ve buna bağlı olarak yapılan özne vurgusunun yanında ulusal kimliklerin de tartışılmasıyla birlikte kimlik konusu, sosyal bilimlerde canlılığını artırarak sürdürmüştür (Anık, 2012: s.20). 1970'lerden günümüze kadar güçlenen bir kimlik siyaseti süreci bulunmaktadır. Ancak bu sürecin ortaya çıkış nedenini yalnızca küreselleşme ile açıklamak mümkün değildir. Sömürge ülkelerden merkez ülkelere yapılan göçler, sürgünler, demokrasi ve insan haklarının yayılmasıyla insanların bu bilince sahip olması, ulusların ekonomik ve kültürel bütünleşmelerini koruyamaması, iletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesi, liberalizm ve Marksizm gibi evrenselci ideolojilerin önemini yitirmesi ve son olarak sosyal hareketlerin artması küreselleşme sürecinde kimlik sorununu ortaya çıkaran etkenlerdir (Özyurt, 2012: s.198).

2.1. Bireysel ve Kolektif Kimlik

Kimlik oluşumunun önemli bir aşaması olan bireyselleşme, sahip olduğumuz özelliklerimizle ve daha sonra öğrendiklerimizle kendimize özgü bir yaşam tarzı oluşturmamızı sağlamaktadır. “Ben kimim, nasıl var olmak istiyorum?” sorularına verdiğimiz cevaplardan oluşan bireysel kimliğimiz kişisel özelliklerimizi, yaşımızı, cinsiyetimizi, fiziksel, zihinsel ve gelişimsel yeterliliğimizi ve son olarak da sahip olduklarımızı içermektedir. Başkalarının gözünde bizi o yapan, sürekliliğimizi oluşturan, duygusal, zihinsel, ahlaki özelliklerimiz ile bireysel kimliğimiz kendi yaşamımızı sergileme iddiamızdır (Akkuş, 2008: s.88). Bu sebeple değişken, çeşitlilik ve farklılığa açık olan bireysel kimlik, bireyin kendi özellikleriyle oluşturduğu kimlik türüdür.

Yaşam tarzlarının çoğunlukla benzer oluşundan dolayı eskiden aynı topluluk içerisindeki öteki bireylerle büyük ölçüde türdeş nitelikler taşıyan ve süreklilikler gösteren bireysel kimlikler, günümüzde giderek birbirinden farklılaşmaktadır. Eskiden sınırlı bir mekânda, sınırlı uyarıcılara maruz kalan ve az sayıda tercihi bulunan birey, bugün çok daha geniş bir yaşam alanına sahip olarak tercih bolluğu içinde yaşamaktadır. Yine eskiden toplumsal yaşam içerisinde tercihleri konusunda çok fazla baskıya maruz kalan birey bugün oldukça özgür olabilmektedir (Anık, 2012: s.45). Bu yüzden günümüzde bireysel kimliklerin en belirleyici özelliklerinden biri, değişime açık olmalarıdır. Bireye, gruba veya ulusa ait simgeler ve değerler bütünü olan kimlik, durağan olmayan bir olgudur. Zamansal ve tarihsel koşullar içinde mey-

dana gelen değişimler, mekân veya sosyal şartlarda oluşan farklılıklar kimlik üzerinde değişimlere sebep olmaktadır (Anık, 2012: s.41). Eskiden mekânların sınırlı olmasıyla sabit kalan, çok fazla değişime uğramayan kimlikler, bugün zaman ve mekânda yaşanan dönüşümlere bağlı olarak değişime uğramakta ve bundan da en fazla bireysel kimlikler etkilenmektedir.

Bireysel kimlikler, kolektif kimliklerle ilişki içindedir. Onları bireysel kılan ise yapılan tercihlerdir (Anık, 2012: s.41). Yani bireysel kimlik aslında toplumsaldır (Johnston ve vd. 1999: s.143). Bireysel kimlik, her ne kadar kişisel özelliklerden ve de bireyin kendi düşüncelerinden meydana gelmiş olsa da bireyin içinde bulunduğu toplumsal koşullar da bu sürece etki de bulunmaktadır.

Kolektif kimlik, belirli bir durumu değil, bir süreci yansıtmaktadır. Bireysel kimliklerin oluşması nasıl ki kişiler arası ilişkilere bağlıysa, kolektif kimliklerin oluşumu da komüniteler arasındaki ilişkilere bağlıdır (Bilgin, 1994: s.53). Bu yüzden kolektif kimlikler durumsal değil kapsayıcıdır. Bunun için önemli olan bireylerin seçenek ve hisleri değil, komüniteler arasında ki kolektif bağın niteliğidir. Kolektif kimliğin çeşitlerinden olan dinsel, ulusal ve etnik kimliklerin temelinde farklılaşma eğilimi yatmaktadır. Diğer gruplardan kendini ayırmaya, farkını belirtmeye çalışan kolektif kimlik, sosyal kimliklerin topluluk düzeyindeki ifadesidir (Karaduman, 2010: s.2888). Farkı ortaya koyma noktasında ise kolektif kimlik geçmişten beslenir; çünkü kolektif kimlik birtakım anılar, semboller, töreler, alışkanlıklar, sanat eserleri, inançlar, bilgiler ve değerlerle yüklü bir gelenekten, geçmişin mirasından, kısacası kolektif bellekten hareketle oluşturulmaktadır (Bilgin, 1994: s.53). Bu sebeple kolektif kimlik yaşanmış bir geçmişi ve yaşanmakta olan süreci ifade etmektedir.

Bir bireyin kimliği, ister etnik kimlik ister kolektif kimlik olarak nitelendirilsin unutulmaması gereken şey; bu kimliğin belirli bir kurguya ve tarihsel olarak inşa edilmiş bir temsiller sistemine dayanmakta olduğudur (Bilgin, 1994: s.65).

2.2. Geleneksel Kimlik

Sosyoloji de birçok kavramın modernlikle beraber ortaya çıktığı düşünülmekte ve kavramların tanımlanması daima modernlik çerçevesinde yapılmaktadır. Bu yüzden kimliğin de modernlikle beraber ortaya çıktığı hatta kimliğin kendisinin modern bir icat olduğu iddia edilmektedir. Çünkü modern öncesi sosyal yaşam hareketsiz, kapalı topluluklardan oluştuğu için kültürel karşılaşmalar yaşanmamış dolayısıyla da kimlik sorunu ortaya çıkmamıştır. Ayrıca modern devletlerin egemenliklerini meşrulaştırmak için bir kimliğe ihtiyaç duymaları ve böylece kimlik inşa etmeye kalkışmaları kimliğin modernlikle beraber gelen bir süreç olduğunu düşündürmektedir. Her ne kadar böyle bir düşünce olsa da modern dönem öncesinde yani geleneksel dönemde de kimlikler bulunmaktaydı ancak bu kimlikler modern dönemde olduğu kadar siyasallaşmamışlardır (Özyurt, 2012: s.183). Kimlikler, insanlığın ortaya çıktığı tarihlerden itibaren var olmuşlardır ancak bu kimlikler toplumun ve zamanın koşullarına ve düşünce biçimlerine göre değişiklik göstermiştir.

Modern toplumlara kıyasla daha kapalı olan geleneksel toplumlarda, bireysel kimlik duygusunun ya zayıf olduğu ya da hiç olmadığı gözlenmektedir, geleneksel toplumlarda kabile, etnik, kolektif veya aileye ilişkin kimlik duyguları gelişmekte ve bireyler, kendilerini ait oldukları gruba ve bu gruptaki rollerine göre şekillendirmektedirler. Bu tür toplumlarda, insanlar, etnik grup, cinsiyet, aile gibi temel kimlik gruplarını betimlerken hem olumlu nitelermelerde bulunmakta hem de grup niteliklerini kendilerine uygun saymaktadır; ayrıca grup içinde olan bir kişinin kendini diğerlerinden ayırmasına yarayacak “biz-onlar” tarzı bir alt grup oluşturma olgusu zayıf görünmektedir (Bilgin, 1994: s.68). Böylece geleneksel dönemlerde, bireyin kimliği ait olduğu zümre/topluluk veya bu zümreyi/topluluğu ifade eden ana simgelerle özdeşleştirilmiştir. Bu sebeple kimliğin karşılığı olarak, belirli zümreler, zanaat erbabı veya topluluk aidiyetlerini ifade eden kavramlar kullanılmış, farklılıklar yerine benzerlikler esas alınmış sonuç olarak da bireysel kimlik arka planda kalmıştır (Anık, 2012: s.17).

Geleneksel dönemlerde bireylerin kimlikleri içinde doğdukları toplum tarafından şekillenmektedir. Çünkü geleneksel toplumlarda, toplumsal yaşam bireysel yaşamdan daha önemlidir, ben bilinci değil biz bilinci bulunmakta yani sosyal dayanışma ve topluluk ruhu kimlik kavramından daha önemli olmaktadır (Anık, 2012: s.17). Ancak küreselleşme ile beraber bireyler kendilerini ifade etme ve kimliklerini etkin olarak kurma şansını elde ettiler (Giddens, 2005: s.61). Böylece kimliğin bir soru veya sorun oluşturmadığı geleneksel, küçük toplumlarda kültürel-sosyal değişmelerin hız kazanmasıyla, kişilerin kimlik kavramı ya da seçimi bir sorun olarak ortaya çıkmıştır (Güvenç, 1994: s.5). Geleneksel toplumlarda değerlerin ve normların sağladığı disiplin ve kuralcılık, modern toplumlarda zayıfladığı için bireysel özellikler bu toplumlarda daha çok ortaya çıkmaktadır (Anık, 2012: 24). Geleneksel dönemde insanlar ortak ve kısıtlı bir yaşam alanı içinde bireysel kimliklerini ön plana çıkarmadan varlık gösterirken, modernlikle ve küreselleşmeyle beraber yaşamın çok hızlı bir değişim sürecine girmiş olmasıyla insanlar da “ben” ve “öteki” kavramları oluşmaya ve bireysellik ön plana çıkmaya başlamıştır. Kısaca, kimliğe ilişkin geleneksel çerçeveler çözülmüş ve yerine yeni oluşumlar ortaya çıkmıştır.

2.3. Modern Kimlik

Modernite kavramı, feodalizm sonrası Avrupa’ da ortaya çıkan, 20. Yüzyılda giderek dünya çapında tarihsel etkiye sahip olan kurumlar ve davranış biçimlerini ifade etmek için kullanılmaktadır (Giddens, 2010: s.28). Aydınlanma çağı, Rönesans, Reform hareketleri, sanayi devrimleri, teknolojik gelişmeler, bilimsel ilerleme ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ideolojik oluşumlar gibi gelişmeler modern dünyanın getirileridir. Bu getirilerin amacı dünyayı anlamlandırma, algılama ve yaşanılır kılmaya çalışmak, insan yaşamını daha rasyonel hale getirerek değişikliklere yol açmaktadır (Möngü, 2013: s.28). Bu değişikliklerle insanlık tarihinde zamansal olarak kısa bir yer işgal eden modernite, toplumsal ve düşünsel anlamda kopuşlar ve dönüşümler deneyimini de ifade etmektedir (Uluç, 2013. s.142). Modernite meydana

getirdiği bu kopuş ve değişikliklerle gündelik toplumsal hayatın doğasını kökten yapıbozuma uğratmakta ve yaşantıların en kişisel yanlarını bile etkilemektedir (Giddens, 2010: s.11). Bu amaçla modernite terimi genel olarak toplumsal yaşamda ki gelişmelerin geleneksel, toplumsal yapılar ve değerler üzerindeki etkilerine işaret etmek amacıyla kullanılmaktadır (Featherstone, 2013: s.27).

Modernizm 1848'den sonra kentsel büyümeyle, kırdan kente yoğun bir göçle, sanayileşmeyle, makinalaşmayla, mimari çevrede büyük bir değişimle ve kentsel politik hareketlerle huzursuz ve karmaşık bir ilişki içinde varlığını sürdürmüştür (Harvey, 2012: s.39). 1960'lı yıllar ise modernlik için bir dönüm noktası olmuş ve modernliğin ikinci dönemini ortaya çıkarmıştır. Bu dönem bireylerin her şeyi sorguladıkları yani kendileri oldukları bir süreçtir. Bu yüzden bu dönem düşünümsele dönem olarak da adlandırılmaktadır. Kaufmann' a göre bu süreç aynı zamanda çatışmalı bir süreçtir, kimlik de bu devrede ortaya çıkmaktadır (Aka, 2010: s.21). 1960'ların sonundan itibaren kadın hareketi, çevre hareketi, barış hareketi, anti nükleer hareket, azınlık hareketi gibi toplumsal ya da sosyal hareketler, modernliğe damgasını vuran liberalizm ve sosyalizme meydan okumaktadır (Evre, 2011: s.70). Böylece 1960'lı yıllardan sonra küresel eleştiri kuramları, modernitenin kimlik siyasetini, politik otoriterliği ve ideolojik baskınlığını eleştirmeye başlamışlardır (Duman, 2009: s.594). Çünkü modern öncesi dönemde her şey Tanrı temelli açıklanmaktaydı, modern dönemde ise Tanrının yerini birey olarak, birey odaklı bir düşünce biçimi ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler sonucunda ise geleneksel kurumlar çözülerek yerini akılcılığa bırakmıştır. İkinci modernite olarak görülen bu dönemle birlikte, kimlik kavramı önemli bir rol üstlenerek hayatın anlamının, değerler sisteminin tartışıldığı bir döneme geçilmiştir. Modernizmin yeni düşünce sistemiyle beraber birey artık başlı başına bir kimlik olarak yaşadığı topluma aidiyet ilişkisini karşılıklı etkileşimle kurmaya başlamıştır (Karaduman, 2010: s.2890). Modernitenin getirmiş olduğu değerler, bilim, kesin doğrular ve evrensel değerler, modern kimliğin oluşmasında temel etken olmuşlardır.

Modern dönemde kimlik olgusunu ve öznelerin oluşumuna en önemli etki yapan şey ulusal kimlik kavramıdır (Larrain, 1995: s.212). Ulus devletlerinin inşası, karmaşıklığın ortadan kaldırılmasını, ulusal bağların berraklığını sekteye uğrattakç ögelerin bir kenara atılmasını içermektedir. Bu süreç, mekân ve kimliğin sadeleştirilmesine yöneliktir, yani ulus devlet farklılıklara hoşgörü göstermemektedir. İçe dönük ve monolitik yapısı ile birleştirici ulus devletler, kimlikte bütünlük ve tutarlılık sağlanması arzusunun gerçekleştirilmesini amaçlamışlardır (Morley ve Robins, 2011: s.46). Bu sebeple Kaufmann' a göre devlet ve hukuk sisteminin bireyleri sayma, tanıma ve denetleme isteği bireyleri geleneksel çevrelerinden koparmıştır. Yani ilk modernlik çağında kimlikler daima üstten yani kurumlardan gelmiştir (Aka, 2010: s.21). Modernite bireyleri yönlendirebilmek ve onlara kimlik kazandırabilmek için en belirginini ulus devlet olan belirli toplumsal formlar üretmiştir (Giddens, 2010: s.29).

Bu nedenle modernlikte insanlar mevcut kimlik tipleriyle karşı karşıyadırlar ve bu kimliğin ne veya kim olacağına karar vererek bir seçimde bulunmaktadır. Ancak modernlik sürekli bir değişim ve yenilik demek olduğu için seçilen kimliğin sabitlenmesi mümkün değildir. Modern dönemde kimlikler moda olarak öne çıkabilmekte veya eskiyebilmektedir. Böylece bireylerin de kimliklerini yenilemelerini gerekmektedir. Ancak bu gerilimli bir süreç olmakla beraber insana sahici özelliklerini kaybettiği duygusunu da vermektedir. Bu durumda bireyler dünyada kendini hiçbir yere ait hissetmeme gibi yabancılaşma sorunuyla karşı karşıya kalmaktadırlar (Özyurt, 2012: s.185). Tam bu nokta da öz bilinçlilik, düşünümSELLİK, eşzamalılık, gerçeğin doğasının araştırılması, yapısızlaştırılmış, bütünlüksüz bireye önem verilmesi modernliğin temel özelliklerini oluşturmaktadır (Featherstone, 2013: s.29). Bu özellikleriyle modern kimlik, modern aklın bir simgesi olarak bireyin yaratıcı bir kısmı gibi görünmesine rağmen başlangıçta bireyde bir anlam yitimi, etik ve özgürlük sorunları ile hedef kayması meydana getirmektedir (Aydoğdu, 2004: s.133). Hedef kayması, akıntı ve değişim, gelip geçicilik ve parçalanma modern yaşamın maddi temelini oluşturmaktadır (Harvey, 2012: s.33). Böylece modern dünyada ki bireyin bilişsel haritası sosyal çevreyi anlama ve yorumlama da yetersiz kalmaktadır çünkü sosyal çevrede karşılaşılan insanların kimlikleri artık şeffaf olmamaktadır (Aka, 2010: s.20). Modernlik bir yandan bireyi özgürleştirirken bir yandan da bu özgürlüğü değer kaymasına uğratarak öznenin çözülmesine sebep olmaktadır. Bu durum bireyde etik sorunlar doğurarak duyarlı ve sorumlu kimlik yerine kendine, çevresine ve topluma karşı duyarsız, sorumsuz bireylere dönüştürerek gelenekle olan bağlarını koparmaktadır. Bu da kimliği erozyona uğratarak bireyin parçalanmasına neden olmaktadır (Aydoğdu, 2004: s.142).

Modernite de birey kendini öteki üzerinden kurmaktadır. Kimliğin öteki üzerine kuran birey, kimlik edinmek amacıyla seçimler ve tercihler yapmak zorundadır. Bu nedenle modern yaşamda kimlik sürekli oluşum halinde, değişime ve yeniliğe açık bir karakteristiğe sahiptir (Karaduman, 2010: s.2896). Ötekileri keşfetmek, modern bireyin görünür tutarsızlığını, yabancılaşmayı keşfetmektir (Chambers, 2014: s.45). Modernitenin oluşturmak istediği öz nede ve kimlikte giz yoktur. Oysa kimlik ötekinin gizidir, gizin araştırılmasıdır (Aydoğdu, 2004: s.136). Ötekiler ya da yabancılar kimliğimizin gizli yüzüdür. Aynı kimlikte olan insanları bir arada tutmanın yolu ötekini uzak tutmaktan geçmektedir (Morley ve Robins, 2011: s.48). Çünkü ötekinin yaratılması demek hem onun nasıl görüldüğünü belirlemek hem de onun nasıl tanındığını, nasıl kurgulandığını ortaya çıkarmak demektir (Özben, 2011: s.65). Ben ötekinin bakışında yazılmaktadır. Öteki ve ben ilişkisi birbirini tamamlayan bir ilişkidir; ben oluşturulurken öteki de biçimlendirilmektedir. Öteki iletişim halinde olmayan değil, izlenen ve izleyen kişidir (Möngü, 2013: s.33). Modernlikle beraber önem verilen bir süreç olmaya başlayan kimliği inşa etme süreci, aynı zaman da ötekinin de varlığını gerektirmektedir çünkü bireyin kendini tanımlaması demek ötekinin farkında olması, onu keşfetmesi anlamına gelmektedir ancak modernlik de inşa edilen kimlik geleneksellikten, tarihten ve kültürden yoksun bir kimlik olduğu içinde ne

öteki ne de bireyin kimliği tam oluşturulamayarak kimliksiz kimliklerin ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur ve bu yaşananlar kimlik sorununu da beraberinde getirmiştir.

Modernitede kimlik sorunu, biz kendi benimizi nasıl kurarız, kavrarız, yorumlarız, kendi kendimize ve başkalarına nasıl sunarız demektir (Karaduman, 2010: s.2890). Modernite, nasıl yaşamamız, nasıl davranmamız, giyinmemiz ve beslenmemiz gerektiğine ilişkin kararlarımızı ve bireysel kimliğin zamanla gelişimini etkileyen gelenek ötesi bir düzeni oluşturmaktadır (Giddens, 2010: s.28). Bu yüzden modern kimlik denetleyen ve disiplin eden bir anlayışa hâkimdir (Karaca, 2011: s.37). Çünkü modernitenin bireyi tasarlanmış olan bir bireydir ya da öznedir, bir kurgudur. Bu da tasarlanmış ve kurgulanmış olan öznde ya da bireyde her alanda kimlik sorununun yaşanılmasına neden olmaktadır (Aydoğdu, 2004: s.132). Modernlikte kimlik sorununun kaynağı, modernliğin birincil toplumsal ilişkileri çözücü bir etkiye sahip olması ve insanları bireyselleştirerek toplumsal yapıyı dönüştürmesidir (Özyurt, 2012: s.185).

Modernite anlaktır, geçip gidendir, olumsal olandır (jHarvey, 2012: s.23). Modernlik, Marx'ın ifadesiyle "katı olan her şeyin buharlaştığı" bir evrenin parçası olmaktır (Harvey, 2012: s.24). Modern kimliğin temelinde hep birey olma kaygısı yattığı için modernlik de kimlik sorunu öncelikle psikik, sosyal, kültürel ve politik bir talep olmaktan ziyade temelde bir özne olma sorunudur (Aydoğdu, 2004: s.141). Birey-toplum ilişkisi, sosyal roller ve başkalarının bireyden beklentileri, modern kimlik sorununu ortaya çıkaran etkindir (Özyurt, 2012: s.185). Ayrıca modern dönemin baskın kimlikleri, azınlık durumundaki kimlikleri öteki veya yabancı olarak adlandırmış ve onları kendilerine benzemedikleri için düzeltmeye çalışmıştır. Öteki kimliklerin varlığı rahatsız edici, kaygı verici bir durum olarak görülmüştür (Duman, 2009: s.591). Hem bireyin kendini tanımlaması yani kimliğini inşa etmesi için hem de düzenin sağlanması için ötekine ihtiyaç vardır ve bu öteki bunların sağlanması için feda edilendir (Özben, 2011: s.71). Ancak bugün modernitenin sorgulandığı dünya da batı artık tekçi ve dayatmacı kimlik anlayışından vazgeçerek entegrasyon ile kendisiyle bütünleştirmeyi denemektedir (Karaca, 2011: s.11).

Modernitenin kimlik siyaseti, aydınlanmanın rasyonel aklı temel alan yaklaşım biçimi üzerinden şekillenmiştir. Modern dönemi biçimlendiren aydınlanma projesi, insanlığı refaha ulaştıracak yöntemler sunmuştur. Yalnızca aklı merkeze alan bu proje üst bir anlatı olmaktan öteye geçememiştir. Modern dönemin kimlik anlayışını belirleyen siyasal örgütlenme ortak bir dil, din, kültür, toprak ve devlet kavramı oluşturarak ulus devlet modelini öne sürmüştür. Ulus devletler için ise uyum, refah ve huzur türdeşleşme ile eş anlamlıdır. Ancak bu düşünce özele inildiğinde farklı düşünen, aynı kimliğe sahip olmayan ya da olmak istemeyen bireyler ile diğer bireyler arasında çatışmalara yol açmıştır. Çünkü modern kimlik kimliklerin şekillenmesi için ben ve öteki ayrımı yapmaktadır. Öteki düzeltilmesi gereken ama düzeltilmesi zor olan, hem de onun üzerinden benin oluşturulmasıdır. Sonuç olarak

modern kimliğin tek bir kimlik biçimi sunduğu, baskıcı olduğu ve farklı kimliklere tahammül edemeyen bir yaklaşımı olduğunu söylemek mümkündür.

2.4. Postmodern Kimlik

Postmodernizm merkezli tartışmalar uzun süredir birçok sosyolog, edebiyatçı ve felsefecinin gündeminde ilk sıraya oturmuştur (Möngü, 2013: s.28) . Postmodernizm ilk olarak Federico de Onis tarafından 1930'lu yıllarda modernizme karşı küçük çapta bir tepkiyi anlatmak için kullanılmıştır. Postmodernizm terimi, genç sanatçılar, yazarlar ve eleştirmenlerce müze ve akademide kurumsallaşmasından ötürü reddedilen yüksek modernizmin ötesine geçen bir hareketi anlatmak üzere kullanıldığı 1960'lı yıllarda New York'ta popülerlik kazanmıştır. Terim 1970'li ve 1980'li yıllarda mimaride, görsel sanatlar ve sahne sanatlarında geniş bir kullanıma ulaşmıştır (Featherstone, 2013: s.30). 1977 yılında Charles Jenck' in mimari içinde ilk kez gelişen sanatsal bir akımı ifade etmek için kullandığı postmodernizm kavramı daha sonra Jean François Lyotard' ın 1979' da yazdığı Postmodern Durum isimli kitabında 1950'lerin sonlarından itibaren gelişen kapitalist kültürün tüm alanlara yayılmasını ifade etmek amacıyla kullanmıştır. Çağdaş toplumu çözümlemeye çalışan düşünürlerden bazıları bu toplumu “endüstri toplumu” ve “geç kapitalist” olarak tanımlamakla yetinmeyerek “postmodern” olarak da adlandırmışlardır. “Post” eki her ne kadar “sonra, sonrası” anlamı taşıyor ve modern sonrası anlamına geliyor olsa da Postmodernizmin modern sonrası mı yoksa modernitenin devamı mı olduğu noktasında görüş birliği sağlanamamıştır (Möngü, 2013: s.29). Bunun için Postmodernizm kavramı, daha çok 1960 öncesi ve sonrası toplumsal farklılıklarının bazılarını işaret etmekte kullanılmaktadır (Özyurt, 2012: s.189). Kısacası Postmodernizm, 1972'lerde başlayan ve kapitalizmin gelişimindeki bazı ekonomik ve siyasal değişimlerle sınırlanmış, zaman ve mekânı deneme yöntemiyle oluşturulmuş bir kültürel değişimdir (Larrain, 1995: s.147).

Postmodernlik bir çağ olarak değil, daha çok modernite içinde ortaya çıkmış yeni biçimleri, sorunları ve değerleri betimlemek ve eleştirmek üzere gönderme yapılan bir kavram olarak kullanılmaktadır (Evre, 2011: s.69). Bu yüzden postmodernizm, anti otoriter ve olumsuz bir tutumla diğer teorilerin yerlerine bir şey koymaktansa, onların haksız iddialarını çürütmekle daha çok ilgilenmektedir (Möngü, 2013: s.29). Postmodernizmin tüm amacı, büyük anlatı olarak gördüğü modernlik projesini yıkmaktır (Duman, 2009: s.590). Postmodernizm kültürel ve fikri olgular ile daha çok ilgilenmektedir. Postmodernizmin 3 ana noktası vardır. Bunlardan ilki bilimin gözlemlenebilir gerçeklerin oluşturduğu bir zemine inşa edilmesini ele alan köktençiliği yıkmak, yani Aydınlanmanın temel argümanlarını sorgulamak; ikincisi, evrenselliğin yok sayılmasıyla yerelliğin öne çıkması ve buna bağlı olarak da herkesin düşünce ve değerlerinin öne çıkması; üçüncüsü, gerçek dünyanın görüntüler üzerine kurulması yani kitapların yerini TV ekranlarının almasıdır. Yani Postmodernizmin temel amacı; moderniteyi bitirme ve toplumsal değişiklikleri gerçekleştirme

(Kaplan, 2013: s.22). Postmodernizm, modernizme bir tür karşı çıkışı temsil eder. Modernizm doğrusal gelişmeye, teknolojiye, pozitif bilimlere ve akla vurgu yaparken; postmodernizm belirsizliğe, parçacılığa, heterojenliğe ve farklılığa önem vermektedir (Larrain, 1995: s.147). Postmodernizm kesinliğe karşı belirsizliği, düzene karşı düzensizliği, disipline karşı esnekliği, benzerliğe karşı farklılığı, tikelliğe karşı çoğulluğu öne çıkararak merkezsiz, temelsiz ve eklektik bir yapı sunmaktadır (Duman, 2009: s.590). Yani postmodernizmle toplumsal pratiklerin karmaşıklığı yeni bir boyutta karşımıza çıkmaktadır (Karaca, 2016: s.219). Bu nedenle Postmodernizm kendine has özelliklerle yola çıkan bir akım ya da süreç değildir, Postmodernizmin amacı modernizmin sorunlarını eleştirmek, onun kurallarını sarsmaktır.

Postmodernizm, baskıcı normatif düzenleme ile temel, evrensel ilkeler ve mutlak arayışından vazgeçmektedir (Ritzer ve Stepnisky, 2013: s.202). Bu kavram hangi anlamda kullanılırsa kullanılsın, kültürde ve toplumda büyük anlam kaymalarına yol açmıştır. Baş döndürücü bir özgürlük, belirsizlik ve güvensizlik duygusunu ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu kaymalar toplumsal değişimin hızlanmasına bir yanıtıdır (Burke, 2014: s.178). Postmodernizm, sanki dünyada hiçbir şey yokmuşçasına, değişimin parçalanmış ve kaotik akıntıları içinde yüzmektedir (Harvey, 2012: s.60). Postmodern düşünceye genel olarak bakıldığında; modern sürece eleştirel yaklaştığı, büyük anlatıların reddedildiği, yerel olana dönüş yapıldığı, nesnelliğin olmadığı ve orijinale yer verilmeyen bir bakış açısının hâkim olduğu görülmektedir (Möngü, 2013: s.30).

Modernlik evrensellik içermektedir (Karaca, 2016: s.226). Ancak postmodern söylem ise öznelin evrensel olarak kimliklerinin artık mümkün olmadığını iddia etmektedir (Laclau, 2012: s.111). Postmodern söylem, heterojenliği yani farklılığı, özgürleştirici araçlar olarak yeniden öne çıkarmakta ve böylece kültürü yeniden tanımlamaktadır. Böylece modernliğin tekdüzeliğine tepki göstermektedir (Özyurt, 2012: s.190).

Bugün artık modern paradigmanın varsaydığı gibi toplumu ve kimliği kavramak, yönlendirmek pek mümkün gözükmemektedir. Postmodernizm tüketimi üst noktalara çıkararak dünyayı evrensel bir alışveriş merkezi haline getirmiştir (Karaca, 2016: s. 219). Modern dönemde özne ve akıl ön plandadır, bilgiye ve bilime güven söz konusudur. Burjuvazinin monarşi ve din karşısında bağımsızlık sağlamanın yani güç ve iktidar kurmasının tek yolu; akılcılık, bilgi ve demokrasi olmuştur. Ancak bugün postmodern dünyada özne ya da birey yine mevcuttur ancak bu özne idealizmini, arzusunu kaybetmiştir. Bu öznenin tek arzusu kimliği tüketmektir. Günümüz küresel liberal politikaların düşünen ya da bir kimliği olan özneye ihtiyacı yoktur çünkü eleştirel mücadele onlar için tehdit oluşturmaktadır (Kaplan, 2013: s.126). Bu yüzden postmodern kimlikler seçilir ve inşa edilebilirler. Bu durum ise kimliği kullanıp atılan bir tüketim nesnesi haline getirmektedir (Özyurt, 2012: s.191). Bu yüzden postmodern öznenin sabit veya kalıcı bir kimliği yoktur. Özne değişik zamanlarda değişik kimliklere bürünmektedir ve kimlikler, birlikten, tutarlıktan, bütünlükten yoksundurlar. Böyle bir değişimin sebebi ise küreselleşmenin

yeni biçimleri, zaman-mekân sıkışması ve modernizmin son dönemlerinde değişimin hızlanarak bireylerin düşünce ve anlayışını değiştirmesidir (Larrain, 1995: s.207). Tüm bu değişimler sonucu oluşan çoklu, özgürce seçilen ve kolayca kullanılıp atılabilen postmodern kimlikler, bireylerde bir yere ait olmama duygusunu ortaya çıkaran istikrarsız kimliklerdir (Özyurt, 2012: s.193). Görünüş, imaj ve tüketime dayalı boş zaman faaliyetleri üzerine kurulan postmodern kimlik akışkan, hızlı değişime açık, hareketli, tüketilip tekrar yeniden üretilen bir yapıya sahiptir bu da sonuç olarak istikrarsızlığın yanında çoğulculuk ve çeşitliliği de getirmektedir. Bu bağlamda modernitenin sınıf, ulus gibi temel kavramlarının yerini ırk, cinsiyet, etnisite gibi tikel kimlikler almaktadır (Möngü, 2013: s.34).

Postmodern düşüncede, farklılıklara önem veren kimlik siyaseti ön plana çıkmaktadır. Fakat buradaki farklılıktan kasıt, farklılıkların mutlaklaştırılması değil, modernite içerisinde temsil edilmeyen, ihmal edilen veya bastırılan farklı kimliklerin çokluk ve çoğulculuk içerisinde meşrulaştırılmasını içermektedir (Evre, 2011: s.70). Bu sebeple postmodern söylem, kültürel ve kimliksel çoğulluğun birlikte var olabilmelerini istemektedir (Möngü, 2013: s.28). Yani postmodern söylem, yerel değerlerin özgünlüğünden beslenerek her bağlamda melez görünürlükler yaratmaktadır (Karaça, 2016: s.218). Başka bir deyişle postmodern kimlik politikası, sivil toplumun farklılıklarının tanınmasını, bastırılmış ya da ötekileştirilmiş kimliklerin görünürlük kazanmasını ve böylece yeni toplumsal hareketlerin oluşmasını istemektedir. Dolayısıyla postmodern kimlik farklılıklarının hoş görülmesine dayanmaktadır.

Postmodern dönem ötekinin reddine ve kendi kimliğimizi kurmak adına ötekinin değersizleştirilmesine karşı çıkarak, çoklukların güvence altına alınmasının gerekliliğini vurgulayan bir dönemdir (Möngü, 2013: s.34). Postmodernist düşüncede, hayatın her alanındaki “öteki” ye saygı duyulur ve kendine özgü kimliği olan her birey bir varlık olarak görülmekte ve parçalanma, belirsizlik ve evrensel söylemlere bir karşı duruş söz konusudur. Bu yüzden de postmodern kimlik kavramı, farklılık ve kültür alanlarında köklü değişikliklere gönderme yapmaktadır (Özyurt, 2012: s.191).

Postmodern dünya, yabancıyı daha çabuk kabul eden, hoşgörülü ve farklılıklara daha esnek olarak yaklaşmaktadır. Ayrıca dünyanın karmaşasını kabul etmekte ve onu bir düzene koymaya çalışmamaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2013: s.199). Postmodernizmin kimlik anlayışında, farklılık, bölünmüşlük, çeşitlilik ve özgün olanın yüceltildiği, modern düşüncenin tersine belirsizlik, heterojenlik, parçalanmışlık kavramları ve ötekini ezme anlayışını reddeden bir farklılık politikası hâkimdir. Postmodern dönem ile birlikte kimlik tanımlamalarında referans olarak ulusal kimlik yerine cemaat, dil grupları, cinsel gruplar alınmaktadır. İmaj, görünüş, tüketim ve boş zaman eylemleri kimliğin inşasında rol oynamaktadır. Benlik iddiasına sahip olmayan postmodern birey geçici, sıra dışı olana ilgi duyar ve tüm bağlılıklardan koparak aile, din, ulusal bağlılıkları önemsememektedir. Farklı kimliklerin bir arada ve uyum içinde yaşayabileceği bir ortam sayesinde birey, hem bir dünya

vatandaşı haline gelir ve hem de kendini yansıtan grup içinde özgür bir şekilde kendisini tanıma ve gerçekleştirme imkânı bulmaktadır (Möngü, 2013: s.35). Bu yüzden postmodern kimlik, daha çok boş zaman ve tüketim imajlarından inşa edilmekte ve değişimi benimseyen bir yapı göstermektedir. Böylece kimlik tekrar tekrar kurulabilmekte, kendini istediği gibi değiştirebilmekte kimlik sorunları da bu yüzden oluşmaktadır.

Ancak bireyin özgürce seçim yaparak kimlik değiştirmesi onun özgür olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü popüler kültürün ürettiği imajların etkisi altında bulunan bireyler imajların arkasında bulunan ideolojiler tarafından yönlendirilmektedir (Özyurt, 2012: s.194). Postmodernizm aynı zamanda toplum içindeki sosyal, ekonomik ve politik pratiklerin bir taklididir (Harvey, 2012: s.135). Her ne kadar postmodernizm çeşitli, hızla değişen ve farklı kimliklere yaşama imkânı sunsa da aslında bu kimlikler özgür değillerdir çünkü postmodern dünya tüketimin, sembollerin, görünümünün hâkim olduğu bir dünyadır. Bu dünyada sunulan her şey aslında ideolojik çıkarlara hizmet etmektedir. Bu yüzden kimlikler de ideolojilerin gerçekleşmesi için araçlardır.

Postmodern kimlikler, modern toplumların hızlı değişmesi, büyümesi ve karmaşıklaşmasının sonucu olarak ortaya çıkan daha kırılgan ve değişken kimliklerdir (Özyurt, 2012: s.192). Klasik sanayi modernliği ev ile iş arasında inşa edilen yaşamdan, hareket halinde olmayı gerektiren yabancılığı ve melezliği ortaya çıkaran bir yaşama geçilmiştir. Bu yaşamda var olmanın yolu ise meydana gelen farklılıklara ya da çokluklara hoşgörü göstermek değil tahammül etmektir (Özben, 2012: s.173). Modern kimlikler etnik, ulusal ve siyasal olarak sınıflandırılırken, postmodern kimlikler çoğul, hareketli ve akışkan olarak karşımıza çıkmaktadır. Postmodern kimlikte bireyler dünyanın farklı yerlerinde ama aynı şeyleri yaşayabilir ya da aynı özellikleri paylaşabilmektedirler. Böylece bireyler birçok kimliğe sahip olmakta, yeni kimlikler keşfedebilmektedir.

Sonuç olarak Postmodern kimlik modernitenin tek biçimci ve ötekileştirici kimlik anlayışına tepki olarak ortaya çıkmıştır. Postmodern kimlik anlayışının yapmaya çalıştığı şey kabul görmüş olan fikirleri tersine çevirmek ve bunlar karşısında farklılığı, parçalanmayı ortaya çıkarmaktır. Ancak postmodern kimlik bunları gerçekleştirirken herhangi bir çözüm yolu ya da bir yöntem sunmamaktadır. Bu yüzden postmodern dünya da tüm yaşam biçimlerine izin verilmekte, herhangi bir kimliğin diğerine baskı kurması önlenmektedir ve kimlikleri için herhangi bir kural ya da sınır konulmamaktadır. Ayrıca zamansal ve mekânsal mesafelerin teknolojik ve siyasal olarak ortadan kaldırılmasıyla postmodern kimlikler yayılma imkânını yakalamışlardır. Ancak hoşgörü ve çoğulculuk anlayışı ile ortaya çıkan bu kimlikler, aslında kendi içinde bölünmeyi, kutuplaşmayı ve eskisine nazaran çok daha şiddetli bir biçimde biz ve öteki ayrımını ortaya çıkarmıştır.

3. Küreselleşme ve Zaman-Mekân Sıkışması

Mekân ve zaman insan varoluşunun temel kategorilerindedir. Ama bu kategorilerin anlamını pek az tartışmakta, bunları oldukları gibi kabul etme eğilimi göstermekteyiz. Sanki her şey nesnel bir zaman ölçüğünde yerini bulabilirmiş gibi zamanın akışını saniyeler, dakikalar, saatler, günler, aylar, yıllar ve çağlar aracılığıyla kayıtlara geçiriz (Harvey, 2012: s.228). Ancak geçmişte farklı toplumlar farklı zaman kavrayışlarına sahiptiler. Her kültürün kendine özgü hem mekânsal konumları hem de zaman hesaplama biçimleri olmuştur (Giddens, 2010: s.31). Evrensel bir zaman hesaplama sistemine ve standart zaman dilimlerine geçen bir dünya hem toplumsal hem de bireysel açıdan modernite öncesi dönemden farklıdır. Dünya haritasının oluşturulması ve hiçbir yerin ayrıcalıklı olarak yansıtılmaması mekânın “boşalması”na karşılık gelmektedir (Giddens, 2010: s.31). Zaman ve mekânın ayrılması ya da boşalması süreci tek doğrultulu bir süreç değil, diyalektik bir süreçtir (Giddens, 2010: s.32). Hem zaman ve mekânın birbirinden ayrılması hem de mekânın belirli bir “yer” den koparılmasının ana sebebi “boş zaman” boyutunun ortaya çıkarılmasıdır. Bu boyutun ortaya çıkması ise mekanik saatin icadı ve yaygınlaşmasına bağlanmaktadır (Giddens, 2010: s.31).

Etkinliklerin zaman ve mekân içinde nasıl bir dağılım gösterdiğini anlamak, hem karşılaşmaların çözümlenmesinde hem de genel olarak toplum yaşamının anlaşılmasında esastır (Giddens, 2005: s.98). Çağcıl toplumlarda, etkinliklerimizin bölgeselleşmesi saat zamanının etkisi altındadır (Giddens, 2005: s.100). Zamanın saatle ölçülmesi, bugün tüm dünyada taşımacılık sistemlerini ve iletişimi olanaklı kılacak biçimde standartlaştırmıştır yani evrensel bir zaman ölçüsü oluşturulmuştur (Giddens, 2005: s.102). Modernizasyon ile evrensel zaman ölçüsünün ortaya konulması beraberinde zamansal ve mekânsal ritimlerin altüst olmasını getirmiş, gelip geçicilik ve parçalanmadan örülmüş bir dünyada zaman ve mekân için yeni anlamların üretilmesine yol açmıştır (Harvey, 2012: s.244). Böylece modern dönemin inşa ettiği zaman ve mekân algısı, postmodern dönemde yerini hareket özgürlüğüne, zamansızlığa ve manasızlığa bırakmıştır (Karaduman, 2010: s.2894). Böylece zaman ve mekân kavramlarının kullanımları hem kendi anlamları içinde farklılaşmış hem de birçok şeyi farklılaştırmıştır (Bauman, 2012: s.8). Geleneksel dünyanın tüm kurallarının çözüldüğü modernleşme sürecinin kurum ve kurallarıyla beraber zamansal ve mekânsal ritüeller değişime uğramıştır. Evrensel bir zamanın oluşturulması dünyayı küçük bir yer haline getirerek algılarımızda ve yaşantılarımızda değişikliğe yol açmıştır.

Küreselleşme, insanların zaman ve mekân algılarını değiştirerek, kültürel anlam dünyalarının içinin boşalmasına sebep olmuştur. Küreselleşmeyle birlikte, mekânın haritasının çıkarılmasından, haritalardan mekânın çıkarılmasına geçilmiştir. Dolayısıyla her özgül üretim tarzı ve sosyal yaşam, kendine özgü bir zaman ve mekân kavramlaştırması ve pratiği yaşamıştır. Dolayısıyla dünya küresel bir köye

dönmüş ve zaman ve mekân sıkışması yaşanmıştır (Karaduman, 2010: s.2891). David Harvey' in öne sürdüğü "zaman-mekân sıkışması kavramı" bilimsel, teknik devrimle mekânın zaman aracılığıyla ortadan kaldırılmasını ifade etmektedir (Tüzün, 2013: s.62). Bauman ise bu zaman- mekân sıkışması kavramının insanlık durumunun parametrelerinde süregiden çok yönlü değişim ve dönüşümü ifade ettiğini söylemektedir (Bauman, 2012: s.8). Küreselleşmenin etkisinin en fazla görüldüğü olgu zaman-mekândır. Küreselleşme zaman ve mekânı dönüştürmektedir.

Bilginin kayda alınması ve işlenmesiyle elde edilen yeni teknikler, zaman ve mekân duygusunun daha farklı biçimde etkilemiştir (Habermas, 2008: s.48). Zaman-mekân sıkışması sanayi devriminden sonra başlamış ve son yıllarda çok hızlanmıştır. İnsanların küreselleşme ile birbirlerine daha fazla yaklaşması zamanın kısılmasına neden olmuştur. Zamanın kısılmasıyla küresel bir kültürün oluşturulması kolaylaştığı gibi, manipüle edilmesi de kolaylaşmıştır (Çelik, 2012: s.25). Bir yere sabitlenmiş tüm toplumsal ve kültürel bütünlüklerin aşınması ya da zayıflaması modern bir süreçtir ve bunların ortaya çıkmasının en önemli sebebi hızlı ulaşım araçlarının kullanılmasına başlanması olmuştur (Bauman, 2012: s.21). İnsanların yer değiştirmeleri, kültürlerin, mal ve bilgilerin bir yerden bir yere akışları, artık fiziksel engellerden ya da ulusların doğal sınırlarından etkilenmemektedir (Morley ve Robins, 2011: s.18). Ulaşım-erişim olanaklarında meydana gelen gelişmeler, mesafenin kısılması ve zamanın küçülmesi, insan, mal ve hizmetlerin hareket akışkanlığının yanı sıra, bilginin de yoğun bir şekilde dolaşıma girmesine neden olmuştur. Üstelik bilginin dolaşımı, fiber optik hatlar, internet ve yazılı-görsel medya etkisiyle fiziksel hareketlilik ile karşılaştırılmayacak ve çok kez kontrol bile edilemeyecek bir boyuta ulaşmıştır. Böylece hem sınırlar hem de zaman şeffaflaşarak, kavramların içi boşaltılmıştır.

Giddens'da zamanın boşaltılmasından söz etmektedir. Ona göre modernizmin ortaya çıkmasıyla var olan konumda bulunan bireylerle, bulunmayan ötekiler yüz yüze görüşme imkânı bulmuş ve bu ilişki artarak mekân ile yeri birbirinden koparmıştır (Larrain, 1995: s.209). Mekânların ayrılması ve dışlanması küreselleşme süreçlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Mekânlar, yerelleşmiş hayatın dışına çıkmakta, yerel anlamlarını kaybetmekte ve buna bağlı olarak kendi denetimleri dışında anlam bularak daha fazla bağımlı hale gelmektedir (Bauman, 2012: s.9). İçinde bulunduğumuz dönemde, tarihsel birikim ve toplumsal örgütlenme değişimler yaratan ekonomik, politik yeniden yapılanma ve dönüşüm süreçleri görmektediriz. Bu tarihsel değişimlerin merkezinde uzamsal yeniden yapılanma ve biçimlenme süreci yer almaktadır. Bu süreç hem toplumun mekânsal yapısının hem de mekâna olan yönelimlerin dönüşmesini gerektirmektedir (Morley ve Robins, 2011: s.45). Böylece mekân insan bedeninin doğal sınırlarından kurtarılmıştır. Bu noktadan sonra ise mekânı örgütleyen şey zamanın hızı olmuştur.

Her şeyin bir zamanı ve mekânı olduğu yönündeki anlayış, mekânlara ve zamanlara toplumsal anlamlar vererek toplumsal düzeni taklit eden bir dizi reçeteye dönüşmektedir (Harvey, 2012: s.242). Zamanın, belirli bir yerle bağlantılı olmaktan çıkması anlamına gelen, zamanın yerden koparılması, toplumsal etkinliklerin farklı

zaman ve mekânlarda, yerin özelliklerine zorunlu olmayacak biçimde bir araya gelmesidir (Giddens, 2010: s.32). Yani mekân sıkıştırılmış zaman içermektedir (Harvey, 2012: s.245). Bundan dolayı zaman ve mekânın nesnel niteliklerinde öylesine devrimci değişimler meydana gelir ki, dünyaya bakış açımızı değiştirmek zorunda kalırız. Sıkışma terimi (zaman – mekân sıkışması) bir yandan kapitalizm tarihine hayatın hızının artışı damgasını vururken, bir yandan da mekânsal engellerin dünya sanki üzerimize çökecekmişçesine aşıldığını sağlam biçimde iddia etmeyi göstermektedir (Harvey, 2012: s.270). Zamanın yerden koparılması, toplumsal etkinliklerin farklı zaman ve mekânlarda, yerin özelliklerine zorunlu olmayacak biçimde bir araya gelmesidir (Giddens, 2010: s.32). Modernitenin yol açtığı zamansal–mekânsal uzaklaşmada ki hızlanmanın anahtarı olan bu “yerinden çıkarma” terimiyle kastedilen “koparılma”dır (Giddens, 2010: s.33). Zaman–mekân sıkışması deneyimi, insanı kışkırtır, heyecanlandırır, strese düşürür, bazen de ağır bir tedirginliğe sürüklemektedir; dolayısıyla çok çeşitli toplumsal, kültürel ve politik tepkileri harekete geçirmektedir (Harvey, 2012: s.270). Günümüz toplumlarında zamanın parçalara bölünmesi, toplumsal ve mekânsal bütünlüğü parçalamaktadır. Mekânlar arası yolculuğun verdiği uzaklaşma hissinin kalmadığı günümüzde, içinde taklit edilmiş mekânların bulunduğu dev alışveriş merkezleri ya da bilgisayar ortamında sanal dolaşım, coğrafi mekân değiştirmeye bir alternatif olarak sunulmuştur. Akışkan toplumsal kimliklerin taşıyıcıları olan bireyler, mekânları ansal olarak tüketip, başka mekânlara geçmektedirler.

Küreselleşme sürecinin toplumsal ve ekonomik alanı parçalaması ve iletişim-ulaşım alanında yaşanan gelişmelerin sonucunda zaman ve mekânın sıkışmasıyla kimlik arayışı ortaya çıkmıştır (Özyurt, 2012: s.200). İletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte zaman ve mekân tanımlamalarının dönüşüme uğradığı postmodernitede, kimlik kavramı sorunsallaştırılmakta, bireyin dayanaklarını yitirdiği iddia edilmektedir. Ancak bu kavramlarda gerçekleşen kaymalarla, kimlik yeniden kurulma arayışı içine girilmiştir. Artık insanın kendini belirli bir yerde konumlandıramayacağı bir kültürel ortam doğmuştur (Karaduman, 2010: s.2894). İçinde bulunduğumuz ağ toplumunda bireyler için anlam, zaman ve uzam içinde kendini koruyan bir kimlik etrafında örgütlenmektedir (Castells, 2006: s.13).

Zamansal-mekânsal mesafelerin teknoloji aracılığıyla sıfırlanması birçok etkiyi de beraberinde getirmiştir. İnsanlık durumu homojenleştirmekten çok kutuplaştırmıştır. Bu belirli insanları bölgesel tehditlerden kurtarmakta ve yurtsuzlaştırmakta; öteki insanların içinde buldukları toprakları ise anlamından ve kimlik bahsetme yeteneğinden yoksun bırakmaktadır (Bauman, 2012: s.25). Küreselleşme sürecinde yaşanan sınır ötesi iletişim, siyasal baskılar ve göç gibi olgular, yaşanan yerin bireylere ait olmadığı, kontrollerinin dışında olduğu hissi vermektedir bu da kimlikleri hem kırılanlaştırmakta hem de yerelleştirmektedir. Bu süreç ise yerini çok kimliklilik ve çok kültürlülüğe bırakmaktadır. Dünyayı algılayış biçimimizi değiştiren küreselleşme, mekâna bağımlı ve mekândan bağımsız kimlikler yaratmaktadır (Özyurt, 2012: s.197).

Küreselleşme zaman ve mekânı niteliksel dönüşüme uğratmış, dünyayı zaman sıkışmış halinden kurtarmış ve herkesin her yerde olabilmesine olanak sağlamıştır. Zaman–mekân sıkışması, yani küreselleşme, etrafımızda gelişmekte olan gerçeklikle başa çıkma yetimize zarar vermektedir, bireylerin olaylara doğru tepki vermelerini güçleştirmektedir. Bu da modern veya eski kimliklere yönelik yeni bir arzuyu ortaya çıkarmaktadır.

4. Küreselleşmenin Çoklu Kimlikleri ve Kimliksizlik

1980'lerden sonra özellikle akademik camiada kimlik konuları çok sık tartışılmaya başlanmış ve günümüze kadar da bu tartışma devam etmiştir. Küreselleşen dünyada kimlik üzerine yeni bir siyaset anlayışı doğmakta ve bu durum da yeni bir döneme yol açmaktadır.

Bauman'a göre bu dönem öfke ve gürültüyle doludur çünkü geçmişten öğe alma, yanlışlıkları düzeltme ve sahici kimliklerin başkaldırdığı bir dönem ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda bu dönem farklı dini ve etnik kimliklerin değiştiği, milliyetçi değerlerin yükseldiği ve bölgesel otoritelerin özerkleştiği bir dönemdir. Küreselleşmenin dünyanın her yerinde kendisini hissettirmesi bazı belirsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Bu belirsizliklerden biri farklılıkların tanınmasına dayalı kimlik siyasetinin politik bir boyuta ulaşmasıdır (Duman, 2009: s.593). Her kalkınan toplumda, düzen ve dengelerin yani kültürün değişmesine paralel olarak, kimlik arama çabaları ve kimlik bunalımları görülmektedir (Güvenç, 1994: 11). Böylece kültürlerin karışımı ve melezleşmesi ile eski kimlik tanımları zorunlu ve sürekli olarak değişmekte ve kimliğin sürekliliği kopmaya başlamaktadır (Morley ve Robins, 2011: s.126). Modernleşmenin getirdiği tek tip kimlik ya da homojen kimlik anlayışı küreselleşmenin gelişmesi ve yayılmasıyla yerini farklı kimlik anlayışlarının dünya üzerinde bir arada olması anlayışına bırakmaktadır. Bu anlayış ise kimlik karmaşası, kimlik bunalımı ya da kimliksizlik gibi sancılı birçok süreci ve sorunu da beraberinde getirmektedir.

Küreselleşme, farklılıkların tek bir noktada eritildiği, tek tipleştirildiği ve dolayısıyla etnik çatışmalara yol açan uygulamalar olduğu tespitinden hareket eden yeni postmodern kimlik arayışlarına kapı aralamıştır. Çünkü bir süreç olarak ortaya çıkan küreselleşme, modernitenin tüm yapılarını dönüşüme uğratarak, siyasal anlamda Amerika'nın ekonomik anlamda uluslararası sermayenin ve kültürel anlamda da Batılı yaşam biçiminin egemenliğini hedeflemektedir. Küreselleşme ideolojisi, bu hedefe varmak için öncelikle modernitenin ulus devlet modelini ortadan kaldırmaya çalışmıştır (Duman, 2009: s.598). Çağdaş kültür kimlikleri, enternasyonalizm ile ilişkili olarak, uluslar-ötesi mekânlardaki konumla ilgili bir duruma geldi. Bu aynı zamanda uluslar üstü dil ve kültür toplulukları ifade etmektedir (Morley ve Robins, 2011: s.70). Bu amaca ulaşarak sonunda modern yaşamın geniş dünyasında bireyler göçebe ya da turist hale gelmektedir (Chambers, 2014: s.29). Günlük yaşantımızda ve sosyal ilişkilerimizde artık hiç bir şey net değildir zaman ve mekânın sıkışması

gibi zeminde ayaklarımızın altından kaymaktadır. Bu değişikliklere uyum sağlamanın kuralı ise yeni koşullara hazır olmak, yaşamımızın tüm özelliklerini gelip geçiciliğe alıştırmak yani “yüzer-geçer” kimliklere sahip olmaktır (Özben, 2012: s.172).

Küreselleşme, kurumsal ve ideolojik dayanaklarını, çeşitliliği, yöreselliği, çoğulculuğu ve farklılığı ön plana çıkaran postmodern teoriden ve kimlikleri farklılıklar üstüne inşa etmeye çalışan çok kültürcü politikalarından almaktadır (Duman, 2009: s.588). Telekomünikasyonun kıtalar arasına yayılması, kitle turizmi ve kitle kültürü ayrıca yüksek teknolojinin ve silah ticaretinin doğurduğu sınırları aşan riskler, hükümet ve hükümet dışı örgütler arasında yapılan milletler üstü çalışmalar küreselleşme kapsamına dâhildirler (Habermas, 2008: 81-82). Yeni teknolojilerin ortaya çıkardığı şey, mekân ile yer arasında özel bir ilişkidir, yani sınırları ihlal etme ve ulusal toprakları hiçe sayarak yeniden bölgeleşme ve toprakların parçalanmasıdır (Morley ve Robins, 2011: 110). Bu sebeple zaman içinde değişen ve yeniden biçimlenen kimlik üzerinde, elektronik iletişim araçlarının özellikle de internetin önemli bir etkisi vardır. Bu araçlar ortaya çıkmadan önce yüz yüze ilişkiler kimliklere etkide bulunmaktaydı. İnsanların çoğu için kimlik yaşadıkları mekânla ve yerelle sınırlıydı. Bilgileri yerel bilgilerdi ve bunların aktarılması, sözlü iletişimle olmaktadır. Ancak günümüzde iletişim araçlarının gelişmesiyle kimliğin biçimlenme süreci bu araçlarla bağımlı hale gelmiştir. Gündelik yaşamın mekânsallığı içindeki birey, internet aracılığıyla uzak deneyimleri de keşfetmeye başlamıştır. Bu süreç birey ve grup kimliğinin oluşumunu tamamlamada oldukça etkili hale gelmiştir. İnternet aracılığıyla bireyler ilk kez iletişime geçtiği “öteki” nin biyolojik ve toplumsal varlığını, sesini, görüntüsünü, cinsiyetini dikkate almakta, onunla iletişimde bulunma imkânına sahip olmaktadır. Bireyler kimlikle oynamanın yeni olanaklarına erişebilir, görünürlük olmadığı için kullanıcı bilgilerini tanımlamada özgür olabilmektedir. Hiç tanımadığı birine karşı kimliğini gizleyerek ismini, cinsiyetini, toplumsal rolünü ve statüsünü değiştirerek iletişimde bulunmak mümkündür. İletişim “kurgulanmış kimlikler” aracılığıyla yapılmaktadır (Karaduman, 2010: s.2892 – 2893). Ayrıca kimi insanlar, e-posta, internet ve e-ticaret gibi iletişim teknolojisindeki hızlı ilerlemeleri, dolaylı etkileşim yönündeki bu eğilimin yalnızlığı arttıracığından kaygılıdır. Teknolojinin yetenekleri giderek büyüdükçe, toplum sessizleştirilecektir. Buna göre bireyler yaşamın hızı arttıkça giderek kendilerini yalıtılmaktadırlar; artık komşular ya da topluluk üyeleri yerine televizyonlar ve bilgisayarlarla iletişim içinde olmaktadır (Giddens, 2005: s.100). Eskiden yüz yüze gerçekleşen ve bir gerçekliğe sahip olan kimlikler günümüzde teknoloji aracılığıyla gerçekleşmekte ve birey kendini öteki karşısında saklama, ya da kafasında yaratmış olduğu bir kimliği sunma imkânına sahip olabilmekte, böylece yapay ya da yalnızca network için oluşturulmuş kimlikler ortaya çıkmaktadır.

Teknolojinin tek düze evrenselciliği ve mekânsal farklılaşmalar kimliklerin çöküşüne ve zamansal süreçlerin görünüşte denetimsiz biçimde hızlanmasına yol açmaktadır (Harvey, 2012: s.235). Enformasyon ve iletişim etkisi altında kalan birey-

lerin zaman ve mekân algıları farklılaşmakta ve kültürel dünyalarının içi boşalmaktadır. Gizli olan bir şey kalmamakta, açığa çıkmaktadır. Bilgisayar sayesinde herkes her yerde hatta bireyler birden fazla mekânlarda bulunabilmekte yani aynı anda hem evinde hem de arkadaşının odasında olabilmektedir. Böylece burası ile orası arasındaki ayrım anlamsız hale gelmektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte sesi duyulmamış kültürler, bölgeler, düşünceler bilgisayar ağları vasıtasıyla herkese ve her yere ulaşabilmektedir. Ağlar sayesinde gerçekleşen iletişimde bireyler kendilerini gizleyebilmekte, farklı kimlikler sergileyebilmektedirler. Birey kurgulayarak kendisi için kimlikler yaratmakta, var olan kimlikleri kendi kimliği gibi sahiplenebilmektedirler. Böylece belirsizlik içindeki yaşantımızda çok sayıda kimlik üretilmekte ve aynı hızla tüketilebilmektedir.

Online olmak kimliği görünmez, akışkan ve bölünmüş duruma getirmektedir. Bu durum bireye çoklu kimlikleri benimseme imkânı sunmaktadır (Möngü, 2013: s.34). Küreselleşmenin ortaya çıkardığı bu görünmez ve akışkan kimlikler, öteki ya da yabancı olarak düşündüğümüz kişilerin ya da kimliklerin git gide daha fazla aramızda olacağı anlamına gelmektedir (Morley ve Robins, 2011: s.48). Küreselleşme, hem bireysel kimliği ve kültürel çoğulluğu merkeze alarak her kesimin kendisini ifade etme olanağı sunmakta hem de saklı kalmış kültürel değerleri ortaya çıkararak onları tüketim nesnesine dönüştürmektedir (Duman, 2009: s.587). Yani yeni örgütlenme biçimleri, yeni teknolojilerle beraber ortaya çıkan fikirler, kimlik kavramını değişime uğratmakta ve onu daha kısa ömürlü şeyler haline getirmektedir (Larrain, 1995: s.208). Son yıllarda teknolojinin özellikle internetin hızla gelişmesiyle, küreselleşmenin farklı kimlikleri ön plana çıkarması ve heterojen kimlikler yaratıp kimlik kavramının içini boşaltmasıyla, bireylerin kimlik tanımları da değişime uğramıştır.

Yeni enformasyon teknolojileri, küresel ağlarla dünyayı birleştirmektedir. Bilgisayar ve internet aracılığıyla sanal cemaat yelpazesi oluşturulmuştur (Castells, 2005: s.26). Modern insan gittikçe artan bir ‘yurtsuzluk’ açısı çekmektedir, çünkü modern olmak macera, güç, büyüme ve dünyanın dönüşümünü vaat eden bir ortama sahip olmak demektir. Aynı zamanda, sahip olduğumuz, bildiğimiz her şeyi tahrip etme tehdidi içermektedir. Modern ortamlar ve deneyimler sınıf, milliyet, din, coğrafya ve ideoloji sınırlarını aşmaktadır, bu açıdan bakınca modernliğin tüm insanlığı birleştirdiğini söylemek mümkündür. Fakat bu aynı zamanda çelişkili bir birleşmedir, ayrışığın birleşmesidir, sürekli bir parçalanma ve yenilenme, mücadele ve çelişki, belirsizlik ve acılar getirmektedir (Morley ve Robins, 2011: s.125). Çünkü sürekli online olan bir dünyada yaşamaktayız ve bu online dünyada kimlikler seçilip oynanmakta ve değiştirilmektedir. Bu ortam çok sayıda farklı kimliğin bir anda üretilmesine, hızlı bir şekilde tüketilmesine ve yerine yenilerinin inşa edilmesine olanak sağlamaktadır. Online ortamın sağladığı görünmezlik, kimliği bölmekte ve akışkan duruma getirmekte, böylece sanal kimlik kılıfı altında bireye çoklu kimlikleri benimseme imkânı vermektedir (Karaduman, 2010: s.2893). Elektronik etkileşim, insanları kendi online kimliklerini yaratabilmelerinden ve başka yerlerde olabileceğinden

daha özgürce konuşabilmelerinden dolayı, çokluk özgürleştirici ve güçlendirici bir şey diye sunulmaktadır (Giddens, 2005: s.101). Ancak online dünya da birçok kukla veya sanal kimliğe bürünen birey, bir süre sonra kimlik karmaşası yaşamakta, gerçekliğini ve kendini ifade etme şeklini kaybetmeye başlamaktadır. Teknolojik gelişmelerle yaşam çok hızlı bir şekilde yaşanıp, tüketim maddeleri çok çabuk tüketilmeye başlanılmıştır aynı zamanda bu yalnızca tüketim maddelerine değil değerlere, kültürlere ve kimliklere de yansımıştır. Kısacası kimlikler “kullan at” şekline dönüşmüş, aidiyet anlamlarını kaybetmişlerdir.

Küreselleşme zaman ve mekân ufuklarının sıkıştırılmasını, anlık ve derinliği olmayan bir dünyanın yaratılmasını ifade etmektedir. Küresel uzam, bir akışlar uzamıdır, elektronik bir uzamıdır, merkezi yoktur, sınırların ve cephelerin nüfuz edilebilir olduğu bir uzamıdır (Morley ve Robins, 2011: s.160). Bu uzam ise kimliksizliği ortaya çıkarmaktadır. Kimliksizlik, farklılığı farketme ve herkesin kendi yabancılığını tanımasıyla son bulmaktadır. Klasik birey bu şekilde merkezsizleştirilmiş ve kimliksizleştirilmiştir (Chambers, 2014: s.20). Kimliksiz birey bir amblem, dik-katlerimizi zamanımızın hızlarına çeken bir figürdür, içinde yaşadığımız zamanı sorgulayan bir mevcudiyettir. Bütün söylemlere gölge eden bir hayalet olarak bu kimliksiz birey, aslında hepimizin içinde var olan tedirgin eden yabancılaşma ve sorgulamadır (Chambers, 2014: s.209).

5. Sonuç

Küreselleşme kavramı, hem gündelik hayatta hem de politik, ekonomik ve diğer sosyal bilim alanlarında son yılların en çok kullanılan kavramlarından birisidir. Küreselleşme kavramının tek ve kesin bir tanımı olmadığı gibi ortaya çıkışıyla ilgili net bir tarih de bulunmamaktadır. Kimi düşünürler küreselleşmenin insanlığın başlangıcından beri var olduğunu iddia ederken; kimileri ise 15. Yüzyılda yaşanan gelişmelerle ortaya çıktığını belirtmektedirler. Her ne kadar başlangıç tarihi belli olmasa da küreselleşme temelinde değişim ve ulaşılabilirliğin bulunduğu dinamik bir süreç olup, köklü tarihsel birikime dayanmaktadır. Bunların yanı sıra küreselleşme sürecine Sanayi Devrimi, kapitalizmin gelişmesi, Soğuk Savaşın sona ermesi ve teknolojinin gelişmesi damgasını vurmuş olaylardır.

Esas olarak ekonomik amaç ve çıkarlara hizmet eden küreselleşme kavramı siyasal ve kültürel yaşamı da etkilemektedir. Bu yüzden küreselleşme ekonomik, siyasi, kültürel ve ideolojik boyuttan oluşan çok boyutlu, karışık ancak dinamik bir süreçtir. Bu boyutların hepsi birbiriyle etkileşim içinde bulunmaktadır. Herhangi bir boyutu dikkate almadan yapılacak yorumlar ise eksikliğe yol açmaktadır.

Bugüne ait özellikleriyle çeşitli alanlarda değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına neden olan küreselleşme süreci sebep olduğu sorunlarla birlikte birçok durum ve kavramın yeniden tanımlanmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu kavramın en önemlisi kimlik ve kimliklerin yeniden tanımlanması sorunudur. Kimlik inşasında tarihsel olarak farklılıklar görülmektedir çünkü kimlik, verili bir yapı değildir, tarihsel olarak sürekli inşa edilen bir kategoridir. Geleneksel dönemde bireylerin kendini

toplumun amaçları için harcaması sonucu bireysel kimlik çok fazla ön plana çıkmamıştır, çıksa da günümüzdeki gibi bir kimlik anlayışı ya da kimlik sorunu görülmemiştir. Modernleşmenin yaşanmasıyla birlikte tıpkı devletlerin oluşması ve yapılarının belirlenmesi gibi kavramlar da değişime uğramış ve yeniden tanımlanmışlardır. Bugünkü anlamda kimlik tanımı modernleşme ile beraber yapılmıştır. Modern dönemde ulus devletin çıkarı için hizmet eden, rasyonel, akılcı olan, kendi varlığını öteki üzerine kuran ve ötekinin var olmasına olanak sağlamayan baskıcı bir kimlik anlayışı söz konusudur. Ancak küreselleşmenin dünyayı tek bir pazar haline getirme düşüncesi sonucu sınırları aşındırmasıyla ulus devlet çözülmeye başlamış ve sonucu kimliklere de yansımıştır. Daha sonra 21. Yüzyılda iletişim ve ulaşımın gelişmesiyle zaman ve mekân anlamını yitirmiş, bireyler hiç zorlanmadan hem dünyanın diğer bir ucundan haber alma olanağını yakalamış hem de çok kolay seyahat edebilme özelliğine sahip olmuşlardır.

Ulaşım ve iletişim alanında yaşanan hızlı gelişmeler zaman ve mekânın önemini azaltmakta; buna bağlı olarak da kimlik kavramı aşınmaktadır. Yaşanan küresel gelişmeler kimlik üzerinde değişikliklere yol açmaktadır. Bir taraftan çok kültürlülük ve dünya vatandaşlığı gibi söylemlerle farklılıklar ortadan kaldırılmaya çalışılmakta; öte yandan da mikro milliyetçi hareketler ile yerel kimlikler güç kazanmaktadır. Modern dünyanın kimlikleri ulusal, siyasal ve etnik olarak adlandırılırken günümüz postmodern kimlikleri daha çoğul, değişken ve farklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çoğalan kimliklerin toplumsal hayattan kabul görme beklentileri bulunmaktadır. Sonuç olarak bütüncül bir toplumun rasyonel olarak kurgulanmış, tek boyutlu özneleri artık bu durumu yıkmaya başlamış çok sesli ve çoğulcu bir dünya içine kendilerini ifade etmek için büyük adımlar atmışlardır. Modern toplumda sadece vatandaş kimliğine sahip olan birey, postmodern toplumda artık tüm aidiyetlerini kamusal alana taşımayı istemektedir. Postmodern siyaset ise bu hakkın savunulacağı bir zemin inşa etmektedir. Böylelikle modern hayatın tekbiçimliliğine ve baskıcı yaklaşımına karşı, günümüzde kimlik konusunda özgürlükçü bir tavır sergilenmektedir. Ancak postmodern toplumda yani günümüzde kimlikler daha fazla değişken, bütünlükten yoksun ve parçalı hale gelmekte; yenilenme ve belirsizliklerle daha çok karşı karşıya kalmaktadırlar. Çünkü küreselleşmeyle birlikte sosyal ilişkiler daha çok sanal ortamlarda gerçekleşmeye başlamıştır. Gerçek ve yüz yüze ilişkilerin yerini alan bu durum bireylerin kendini saklamasına, kendine sahte kimlikler üretmesine ve birden fazla kimliğe bürünmesine yol açmaktadır. Zaman ve mekânın sınır ötesi iletişim ile yok edilmesi bireyleri herhangi bir yere bağımlı kılmaktan uzaklaştırarak bireyleri merkezsizleştirmektedir. Bu durumda bireylerin kimliği yerini çoklu kimliklere/kimliksizliğe bırakmaktadır. Çoklu kimlikler içinde kendine kimlik edinme süreci yaşayan bireyler kimlik karmaşası yaşamakta ya da maske kimliklere sahip olmaktadır. Bir süre sonra bireyler kendilerine bile yabancılaşmaktadırlar. Parçalanmış kimliğe sahip olan bireyler ise bu durumu bir süre sonra yeni bir kimlik edinme süreci olarak kabul etmektedirler.

Kaynakça

- Aka, A. (2010). "Kimliğe Teorik Yaklaşımlar". *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34 (1), 17-24,
- Anık, M. (2012). *Kimlik ve Çok Kültürcülük Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitabevi.
- Aslanoğlu, R. (2000). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Aydoğdu, H. (2004). "Modern Kimlikte Öznenin Ölümü". *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 115-147,
- Atasoy, F. (2005). *Küreselleşme ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*. (Çev.: Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, İzmir: Ege Yayıncılık.
- Burke, E. (2014). *Tarih ve Toplumsal Kuram*. (Çev.: Mete Tunçay). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Castells, M. (2005). *Ağ Toplumunun Yükselişi- Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür 1. Cilt*, (Çev.: Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2006). *Kimliğin Gücü- Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür 2. Cilt*. (Çev.: Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chambers, I. (2014). *Göç, Kültür, Kimlik*. (Çev.: İsmail Türkmen, Mehmet Beşikçi). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connoly, W. E. (1991). *Kimlik ve Farklılık: Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri*. (Çev.: Ferma Lekesizalın). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çelik, H. (2012). "Küreselleşme Sürecinde Kimlik Tartışmaları ve Medyanın Rolü: Kosova Örneği", *Global Media Journal*, 2(4), 22-42,
- Duman, Z. (2009). "Küreselleşme, Kimlik ve Çokkültürlülük". Halil Rahman Açar (Ed.). *Küreselleşme Sürecinde Eğitim Sorunlarının Felsefi Boyutu*, 6-8 Mart 2010, 585-600, Ankara: Eğitim-Bir-Sen,
- Evre, B. (2011). "Geç / Modern veya Postmodern Bağlamda Değişen Siyasetin Yeni Biçimleri". *Lefke Avrupa Üniversitesi Dergisi*, 2(1), 65-75,
- Featherstone, M. (2013). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. (Çev.: Mehmet Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, (Çev.: Osman Akınhay). İstanbul: Alfa Basın Yayım Dağıtım.

- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*. (Çev.: Cemal Güzel). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel Kimlik (Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum)*. (Çev.: Ümit Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.
- Habermas J. (2008). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*. Ali Özcan (Ed.). İstanbul: Bakış Yayınları.
- Harvey, D. (2012). *Postmodernliğin Durumu; Kültürel Değişimin Kökenleri*. (Çev.: Sungur Savran). İstanbul: Melis Yayınları. (1990).
- Johnston, H. & Larana, E. & Gusfriend J. R. (1999) “Kimlikler, Şikayetler ve Yeni Sosyall Hareketler”. Serkan Özburun (Ed). *Yeni Sosyal Hareketler*. (ss. 131-158) içinde. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Kaplan, F. N. (2013). *Global Kültür ve Kimlik: Britanya Örneği, BCC News ve Ken Loach Sinemasında Temsil*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Karaca, N. (2011). *Kimlik Sorunsalı: Üniversite Öğrencilerinde Kimlik ve Siyasal Aidiyet*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karaca, N. (2016). “Postkolonyalin Yeni Sunumu: Neo-Melezlik”. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: 57. 217-228.
- Karaduman, S. (2010). “Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü”. *Journal of University*, 17(5), 2886-2899,
- Keyman, E. F. (2000). *Küreselleşme, Devlet, Kimlik / Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek*. (Çev.: Simten Coşar). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Kiper, H. P. (2004). *Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel Kültürel Değerlerinin Korunması: Türkiye-Bodrum Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçdemir, K. (2002). *Küreselleşme*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Laclau, E. (2012). *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme*. (Çev.: Ertuğrul Başer). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Larrain, J. (1995). *İdeoloji ve Kültürel Kimlik*. (Çev.: Neşe Nur Domaniç). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Morley, D. & Robins. K. (2011). *Kimlik Mekanları: Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar*. (Çev.: Emrehan Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Möngü, B. (2013). “Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Anlayışı”. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17 (2), 27-36,

- Özben, M. (2011). *Kirlilik kavramı ve Aleviliğin Asimilasyonu*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özben, M. (2012). “Yüzer-Gezer Kimlikler: Turistler ve Aylaklar”. Hüseyin Köse(Ed.), *Flanör Düşünce* (ss. 163-173) içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özyurt, C. (2012). *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma*. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Ritzer, G. & Stepnisky, J. (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökenleri*. (Çev.: Irmak Ertunç Hawison). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Robertson, R. (1999). *Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*. (Çev.: Ümit Hüsrev Yolsal). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Tüzün, Ö. (2013). “Zaman-Mekan Sıkışması: Küreselleşme, Risk ve Belirsizlik”. Zülküf Kara (Ed.), *Bauman Sosyolojisi* (ss. 59-84) içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınlar.